אבני זכרון

והן

שבעים ושש מצבות אשר נחרתו על קברות הרבנים והאצילים אשר היו בעיר טוליטולה זה חמש ושש מאות שנה, העתיק אותן אחד מן הקרמונים ואסף אותן בספר אשר נשאר עד היום כתיבת יד, ועתה העיר ה' את רוח הגביר הנכבד שוחר הטוב והתושיה החכם יוסף אלמנצי, והעתיק אותן מן הספר הנ"ל, והנה הן יוצאות על פני חוצות עם קצת הערות.

ונספח אליהן

פירוש חצי מיכה

מלאכת הבחור היקר החכם יעקב חי פארדו וצ"ל

ועוד

קינים והגה והי

אשר קונן על מות הבחור הנזכר

ידידו אלמנצי הנ"ל

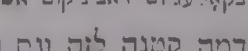
בעל תולדות רמח"ל והגיון בכנור.

שלוח לביח הדפוס

מאת הרב החכם החוקר מו"ה שמואל דוד לוצאטו

פראֶפעסאָר בקאָלעגיום ראביניקום אשר בפאדובה.

והוא כחב הקדמה קטנה לזה וגם הערות מושבלות.

פראג

כשנת ה' תר"א לפ"נ.

Denksteine,

PRAG, 1841.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2018

אמר שד"ל

המגדות האלה נמצאו מלוקטות בסוף ספר אחד כ"י אצר היה ביד החכם Tommaso Valperga—Calusio, והוא נתן אותו במתנה לבית ספרי המלך אצר בטורין הבירה, עם אלף ויותר ספרים אחרים, בדפוס ובכ"י, בל"הק ובאצר לשונות, אצר הניח אל גנזי המלך, קנתם מתנה מחיים, באנת תקס"ט, וקנתם באותו. וכבר יצאה לאור זה עשרים שנה בעיר לייפציג רשימת מבחר הספרים ההם, כתובה בלשון רומי (והיא כתשעים עמודים חין קוונטו) מלאכת החכם Amadeus Peyron, וזה שמה:

Notitia librorum, manu typisve descriptorum, qui donante Ab. Thoma Valperga-Calusio V. Cl. illati sunt in regiam taurinensis Athenaei Bibliothecam.

ומה' היתה נסבה, וידידי היקר כמ"ר יוסף אלמנצי הי"ו הלך לעיר טורין וכתעכב שם זמן מה, ובהיותו שם נדבה רוחו אותו והעתיק המגדות האלה מראשם ועד סוף אות באות, ובשובו אל ביתו הניח אותן אלי, והרשה אותי להפיצן בישראל.

ואני

ומכי ידעתי את האיש ואת זהירותו, קולא על הטערה ולא יתטיא, על כן סמוך לבי על העתקתו כלילו בעיני ראיתי וביד ימיני העתקתי מן הנסח היפן.

והנה הוא בשעת העתקתו העיר כה ובה על קנת מקומות אשר מלא שם בדק וטעות סופר, ולותן ההעדות מליין בלותיות יו"אל (ר"ת יוסף לעמנלי), ועליהן הוספתי משלי, ועליהן עוד יוסיפו אחרים; כי אמנם טרדותי ותלאותי לא ניחמוני להרבות בכל חפצי בחקירות ובדיקות בעניינים שונים מלומנותי; והבאים אחרי וממלאים חסרון דברי, ישאו ברכה מאת ה'.

ואחה ידידי הקורא! ידוע תדע כי בדבר אחר ההעתקה הזאת אשר אנכי נותן לפניך היום משונה מן הכ"י אשר ממנו לקחה. והוא כי (מלבד המספרים אשר בראש המלבות, שאינם בכ"י), אחתי כל מלבה לטורים קטנים, תחת אשר בכ"י המלבות כתובות בשטות מלאות כשאר ספרים, ואני לא ידע טיך נאתתו המלבות בדרך הקבדות של טולידולה, ומה היה מנהג בני ספרד בענין הזה.

אבני זכרון

מעט מזער מן המצבות שעל הקברים והחלילים והגדולים שנמצאו כתובות בבית הקברות של טוליטולה העיר מקדם מהללה, והמה [1] נלקטות כמלקט שבלים בעמק רפאים, וקראתי שמם אבני זכרון, למען ידעו דור אחרון, מצבות קבורות הרבנים.

א

על האבן הראשה כתוב זאת

על זאת האשה סלו סלו המסלה
אשר לבית אל עולה
וחלצו נעליכם בשדה תרומות ומעגלה
ודרך הקדש יקרא לה
חלקת הטובה אשר שם קברה גברת ואצילה
אשה גדולה
היא מרת בונה [2] בת האיש אדני הארץ
אשר עמד בעד עם ה' בפרץ
ר' יהודה בר' פתחיה מ"כ [3] בן סחואן
אשת האדם הגדול
חסן ישועות ומגדול
ר' מאיר הלוי בר' יצחק הלוי מ"כ
נפטרה במגפה בחדש סיון שנת מנוחה [4]

---

[1]) כך כתוב בכ"י, זכר במקום נקבה, וכמהו לקמה המה מוליכות את החיפה (זכריה ה' י'). [2]) Bona, הוא טעם חלקת הטובה, וכתוב למעלה. וכ"י סלבונה. [3]) מנוקדתו בכתב. [4]) המגפה היתה בשנת ק"ח (1348), לפי נספרה לפי התחילה עד סדם לקטובר, והוא תחלת שנת ק"ט.

בת נדיב
אשריך ואשרי חלקך
כי הרבית חסדך וצדקתך
וַתַּרְבִּי עֵדָה לדרכך
מכשרון מפעליך
ומיושר צדקותיך ומעלליך
הרחיבי מקום בגנת עדניך
תחת כנפות צוּרֵךְ כי הוא אדניך
ולקץ הימין יקימך לשָׁלוֹם תגמול פְּעֻלותיך
ויש תקוה לאחריתך בהחיות מֵתֵי חסידיך
יאמר לך אל תדאבי
התנערי מעפר קומי שבי

ב

אחרת שם.

נגנז בקבר זה איש הבינים
אשר אזר בכח מתנים
לעמוד בעד עם ה' בפרץ
עם כל גויי הארץ
פאר העדה והדרתה
ויוצא ובא לכל עבודתה
ישב במושב זקנים
ועשה משפט לאביונים
והיה לעמו מעיר לעוור
ואחור לא נזור

הוא ר' שמואל בן כבוד ר' יוסף בן מזאח
ונפטר במגפה בחדש תמוז שנת מנוחה
להסתופף בצל אלהיו להיות שָׁלֵו ושלאנן
והיה עלהו רענן
ונגע לא יקרב באהלו
כי מלאכיו יצוה לו
כי בסתר כנפי צורו יסכו ומעונתו
ותשובתו הרמתה כי שם ביתו

ג

אחרת.

אשת חן כבוד תָּמָה
ומן היושר שלחנות ערכה
ויין בכושר מסכה
וַתַּעד מן הענוה רדידָהּ
ותקשור מסהרוני הַתָּמָה רבידיה[ו]
היא מרת מרים בת ר' שלמה בן הר"אש ז"ל
אשת החכם ה"ר יהודה בן הר"אש ז"ל
אשר בא עד תכלית סודות התורה ומצפוני
והאיר אל עבר פניה
עד בא הַקְּפָדָה לתעודה
ויחר אף ה' בישראל וביהודה
ויגל את מסך יהודה
וישאר עם ה' תועה
כצאן אשר אין להם רועה

ו) נכ"י מסהרוניה תומת רבידיה.

במגפה בשלהי סיון שנת מנוחה
הלכה למצוא מנוח לכף רגלה
וילך אישה אחריה במחיצה העליונה
כאשר היתה אתו באמנה
אשת חבר הרי היא כחבר

ד

אחרת.

נפטר בְּסוּפָה בן י"ד שנים
ר' חיים בן הה"ר ר' יהודה בן הר"אש ז"ל
בי"ט בסיון ישנת לו החיים
עלה לאור באור החיים

ה

אחרת להחכם הר' ר' יהודה בן הר"אש ז"ל.

אני הַנְּיֻבֶּת לאות ולמזכרת
שֶׁתַּחְתַּי נקברת
גְּוִית איש יהודה בן הר"אש
בן הר' יחיאל בן הר' אורי בן הר' אליקים בן הר' יהודה
הנולד באשכנז יום ששי לעת ערב בט' באב[ח]
ויצא

[ח]) לא יפול תשעה באב בשבת, ויחולי לריך להיות בט"ו באב, או היה ט' באב בשבת, ור' יהודה נולד בין השמשות, על כן לאמרו שנולד ביום שבי, ולאמרו ג"כ שנולד בט' באב, כלומר בשבת.

ויצא משם יום ראשון כ"ב בתמוז בָּאנְי[ס] שמצא [ג]
ובא אל טוליטולה שלישי ביום הַלֵּל בר"ח אייר[ד]
ונשא את בת אחיו הר' יחיאל ערב סכות שנת המ"ו[ז]
אחר יום הכסא בא ביתו [ה] ובעפר נטמן

ובנה לו בית נאמן
בת אחיו ר' שלמה [ו]
ויתנהו ה' [ז] לחן בעיני עמו
וישב על כסא אביו תכף עת פטירתו
ויחזק בא"ך שנים בישיבת אבותיו
ונפטר בי"ז בתמוז שנת ק"ט [ח]

[ס]) ניחת הר"חג לספרד היתה בשנת ס"ה, לך נסיעתו מלשכנז לא היתה בשנה ההיא, כי לא יצא מלרגו לבא אל טוליטולה, אלא לגור בלשכר ימלא, וכמו שכתב במכתב נ"ג מס' מנחת קנאות: בלשכר התעו אותי אלהים מבית אבי, ואהיה מתהלך מזן אל זן בהולך בשבי, נתתי את לבי, לתור לי מקום למושבי, ותאלה יצאתי מלשכנז ונכנסתי במדינות אחרו (אולי ל"ל אחנויה, Savoja, כי שנוזי הלפוס בס' מנחת קנאות גדולים ועלומים, כגון בעמוד 101 בעיר לנגלטירה, ל"ל לרגינטיניה, היא שטרלסבורג, ובעמוד 115 ויניסיאן ובעמוד 167 ויניליאה, בשניהם ל"ל ויניסין, ואולי המאוז הנקרא le Comtat Venaissin) וכו', ומשם נסעתי למדינת פרובינלה וכו'. ונ"ל כי הר"חג וביתו יצאו מלשכנז בשנת ס"ג (בלשון תמת באני), והשנה ההיא היה סימנה בח"ג, והיה כ"ב בתמוז ביום רלשון, מה שלא היו בשנת ס"ד ובשנת ס"ה. ובאר בעל המלבה לרמוז על השנה בתת בלני, כי לולי כך היו שנסע הר"חג מלשכנז נספינה על הנהר. [ג]) בלני שמלא, על שם הכתוב וימלא לניה נלה תרשיש, ובאר בלשון הזה מפני שגם הר"חג היה בורח ביונה. ובנ"י שימלא. [ד]) מלת ובא לינה בנ"י, והוספתיה מסברא. והנה יום רלש חדש הוא יום קריאת ההלל, ומלת הלל היא עם זה רמז לשנת ס"ה, והוי סימן השנה גב"ד, והיה ר"ח לייר ביום ג"ב, לא ביום ג', ע"כ נ"ל להגיה בר"ח לדר, כי לדר רלשון היה ביום ג"ד. ומכל מקום לא שלחתי ידי, כי יתכן שהיה הענין בשנת ס"ד, שהוי סימנה הש"א, והיה ר"ח לייר ביום ב"ג (ולא תהיה מלת הלל רמז לפרט השנה). וידוע מה שכתוב בשלשלת הקבלה כי הר"חג שלח לפניו ר' יהודה להכין לו בירה בטוליטולה. [ז]) אולי ל"ל הס"ו, ואולי המ"ן. [ח]) בת, ענין שקיעה, ניתו זו לשתו, והכוונה שמתה לשתו. [ט]) הנה נזכרו בלן שתי נשים שהיו לו לר' יהודה, הראשונה בת ר' יחיאל אחיו, והשנית בת אחיו ר' שלמה, ולא נזכר כלל שלקח לו (בלשני בעל היוחסין) בת ר' יעקב בעל הטורים.
[י]) שם ה' לינינו בנ"י. [כ]) ר' יהודה יצב על כסא מביו הר"חג תכף עת

אב חכם בן יַשמַח
ותחתיו פרי צדיק עץ חיים יצמח [1]
יחסה ויתלונן בצל אלהי ישראל אשר בו בטח והאמין
וינוח ויעמוד לגורלו לקץ הימין

פטירתו שהיתה בשנת פ"ח (בדברי היוחסין, ובהקדמת ליקוטי הלכות לדרך שנת פ"ח, וכינו שלש טעות הדפוס), והמזיק ניסיונותיו כ"ח שנים, עד שנת ק"ט. והנה ידוע מה שכתב בעל ספר יוחסין כי ר' יהודה בן הר"ם הוא ואחיו וחמותו ובניו הרגו זה את זה בשעת הגזירה; ועניין זה אין ממנו זכר ורמז במלבת קנורתו לשבר לפנינו, ואף לא בהקדמת בעל ליקוטי הלכות לדרך שהיו תלמידו וכתב ספרו לאחרי מות רבו. והנה בעל היוחסין כתב במקום אחד (דפוס למבערדם דף ל"ב) שהיו זה בשנת קנ"ח, ובמקום אחר (דף ק' סע"ב) כתב: שנת ק"ט נפטר הר' יהודה בן הר"ם בטוליטולה, ובעל אלפלת הקבלה כתב על זה „ויש טעות הדפוס". והחכם יוסט (געטינגען דער חיזרמעוויטען, חלק שביעי עמוד כ"ד ואל"ז) הניח מסברה ואמר שהיו הענין בשנת קט"ו. ואני אומר כי ר' יהודה בן הר"ם מעולם לא הרג את עצמו, כי לא היו בעל המלבה ובעל לדה לדרך נשמטים מהזכיר ענין כזה. ואולם ר' יהודה אחר, מזרע הר"ם, הרג את עצמו בשנת קנ"ח. והנה לדק בעל היוחסין בחמרו: שנת ק"ט נפטר (לא הרג את עצמו, רק נפטר כמות כל האדם) הר' יהודה בן הר"ם. וכדק ג"כ בחמרו (דף ל"ב) כמו ר' יהודה בן הבר אחר הקדוש בטוליטולא שנת קנ"ח, שהרגו עצמם וכו'. ואמנם הבר ההוא שהיה שמו אחר לינגו הר"ם, אך בן בנו של הר"ם. אך בחמרו שהרגו עצמם הוא ואחיו וחמותו אחת ר' יעקב בעל התורים, וכן בחמרו (דף ק') ר' יהודה בנו של רבנו אחר מתנו של רבנו יעקב בעל התורים קדש את הבם בטוליטולה הוא וחמותו ואחיו ובניו והרגו זה לזה, יש בהכרח טעות בדפוס, ומלות אחת ר' יעקב בעל התורים, וכן מלות מתנו של רבנו יעקב בעל התורים, הן תוספת שהוסיף אחד מחר בגליון. גם במלות בנו של רבנו אחר יש תקון סופרים, וכ"ל בן אחר, או בן הבר אחר. ויעוע לדברי ממה שכתוב אחר זה (דף ק"א): ובשנת קנ"ח היתה גזירה גדולה ונהרג הר' יהודה בן אחר, אחד גדול דומה לאבותיו, יודע כל התלמוד, ועשה ס' חקות שמים, הוא ניגו של הר"ם ז"ל. ומלת נין בלשונו של בעל היוחסין ואחרים אין ענינה בן, אלא מבני בניו של אדם, כי בדף ק' בדברו על ר' יחיאל אמר: „ר' יהודה בן הר"ם ניגוי" כלומר נכדו של ר' יחיאל; וכאן אמר כי ר' יהודה ההורג את עצמו הוא ניגו של הר"ם, והכוונה בן נכדו. ועוד ראיה גדולה לדברי מלאתי בגרת ר' מסדאי קרשקאש (בשלשלת הקבלה דף קי"ד), כי שם נזכר שהיו הענין בשנת קנ"ב, ושם נאמר כי בטוליטולה קדשו הבם ברבים רבניה, הם זרע הבבר והנבחר זרע הר"ם ז"ל הם ובניהם ותלמידיהם. ר' יהודה בן הר"ם אין כאן בתוב כאן, אלא זרע הר"ם, משמע לאלאיו בני בניו.

[1] הנחת יו"ל, ובכ"י יצמח.

ו

על בן הרב ר' יעקב בן הר"אש ז"ל

תורה יראה ענוה
חלק ונחלה
לשלמה בן הר' יעקב בן הר"אש ז"ל [ב]
בא אל אבותיו בניסן שנת אל המנוחה

ז

להחכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל

עדה המצבה הזאת
מחזה עליון לחזות
כי תחתיה נגנז איש תם יושב אהלים
רב פעלים
צדיק מושל ביראת אלהים
הר' יעקב בן הר"אש ז"ל
אמרתו כטל תזל
מפי ספרים אשר חבר בשפה ברורה
פירוש לפסקים ולתורה [ג]
ופסקים לשלשה סדרים [ד]
ומלאכת ארבעה טורים
אבן העזר וחשן משפט לנחשלים

[ב] נכ"י לשלמה תורה ירחה ענוה וחלק ונחלה בן הר' יעקב וכו'.
[ג] חולי ב"ל פירוש לפסוקים ולתורה, וחולי פירוש לפסוקי' ופרפראות לתורה; כי כן מלאכת ר' יעקב על התורה כוללת שני העניניס הללה, כיוס ופרפראות. [ד] עיין קורת הדורות דף כ"ה ע"ב.

יורה דעה וארחות חיים לנכשלים
כל ימיו היו מכאובים [ד]
וסבל יסורין בחבה
ונפטר באהבה רבה
וביו"ב בתמוז הובא עד אביו הר"אש ז"ל לשכב אצלו [ג]
בקברו אשר כרה לו
והנה חמשת בניו באו גבולו
שנים מימינו ושלשה משמאלו [ג]
להם אמר אל נורא
אליכם אישים אקרא
לעלות דרך הקדש אל המקור העליון
שיורד על הררי ציון
כי שם צוה ה' את הברכה
שמורה וערוכה
לאשר [ז] לְעָבְדוֹ כמהים
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים

על האבן הראשה

אבן העזר ראשו בנוי לתלפיה [ה]
כי יעקב בחר לו יה

[ד] הוא עצמו בטור ח"מ סימן רמ"ב כתב כמוני היום אין לי מעט מצלי ולחינו מספיק לי ובריך לחני לחחרים.

[ג] נכ"י נצלו. והנה עלה המלבה הזאת כי אקר ענה בעל השלשלת נאמרו כי ר' יעקב לח נח עם לבניו לספרד ונשאר נאשכנז. ומי אירנה להאמין אר' יעקב נשאר נאשכנז, ולאחרי מותו הבילו עצמותיו לספרד, הרשות בידו.

[ג] נרחה שהכוונה על בני הר"אש, שנקברו מימינו ומשמאלו של הר"אש, ונשנת מות ר' יעקב היו המתים חמשה, ושאר בני הר"אש מתו לאחרי כן. ונפלאת היא בעיני מה שלח נמלח במלבה הזאת זכר ורמז לשנה שמת בה ר' יעקב. [ז] נכ"י לאשר. [ה] נכ"י לתלפיות.

לרגליו

אורח חיים למעלה ריחו[ב] יפיח כמור
ורגלי חסידיו ישמור

ח

אחרת על אשת הר"אש ז"ל

לזאת יקרא אשה
אשת חיל עטרת אישה
אחות לשרה
על נשי דורה ישרה
עֲדֻקַת בארץ וְנָקְיַת כפים
גם חסידה בשמים[ג]
מרת הטהורה[ד] אשת הר"אש
אשר נחיב היושר צעדה[ז]
הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו[ה]
בכ"ח באב שנת פ"ו ליצירה
נפטרה הכשרה
תהי נפשה הברה
בצרור החיים צרורה

ב) יו"ל, ובכ"י ערכו.
ג) לדקת נמילי דעלמא, וחסידה נמילי דשמיא.
ד) מסר כאן שם הלוזה. ז) לולי ל"ל לעדו.
ה) כי הר"ם מת שבעים יום לחריה, בתשעה במרחשון שנת פ"ח, ונרלה כי לא הקימו המלכה הזלת עד לקר מיתת הר"ם. ולע"ם שנרלה כי הר"ם הכין לו בחייו קבר לו ולכל בני ביתו, וכמו שרלינו במלכה הקודמת; מ"מ רמוק בעיני שיכתבו על המלכה ובמותם לא נפרדו, והוא עודנו חי.

ט

אחרת על אשה השובה

הציון והמצבה
מֵהַר שפר חֶצבה
נגנזה תחתיה אשה גדולה
טובת שכל פעלה [6])
מרת גאטילה [3]) בת ר' יקותיאל הלוי
אשת הה"ר ר' שלמה בן כבוד הר"אש ז"ל
ונפטרה בחדש אלול
שנת הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך [3])

י

על החכם הרב ר' מנחם בן זרח ז"ל [7])

אראלים ומצוקים אחזו בארון איש חֲמֻדוֹת
מְדֻבָּר בו נכבדות
גדול ורב ורם
אשר הונף ואשר הורם
אלוף עירם
נודע באיים שמו
ותהי המשרה על שכמו

---

[6]) לולי כ"ל ויסר פעלה. [3]) היה כ"ל להגיה גינטילה (GentiIe), ויהי' השם ספרדי לו ליטלקי ולרפתי. לך נראה אר' שלמה היה נשוי כשנית לספרד, וקרוב שהיתה לשתו משכנזית; למיכך נראין לי דברי חותני, מעלת החבר ר' רפאל נרוך סגרי, האומר שהיה שמה גיטילה (Gütele). ולפי זה לולי נריך להגיה למעלה: טובת שכל וטוב פעלה. [3]) לת נרשם בכ"י היכן נרמז מספר השנה. [7]) הוא נעל נלה לדרך.

הוא החכם הרב ר' מנחם בן זרח תמ"ך [6] בן הקדוש ר' אהרן
ונצחו אראלים את מצוקים ונשבה הארון [3]
והושם תחת האבן הזאת לזכרון
ונלכדה [4] קרית ספר
הנותן אמרי שפר
מקיץ לב נרדמים
ועלה מן הארץ לשמי מרומים
זקן בא בימים
הולך בדרך תמים
עין כל הארץ עליו דמעות שאב
בחדש אב
שנת היינו אין אב [7]

על הצד האחר

אמר מנחם בן אהרן
מה יתרון
לאדם בכל עמלו
כל ימי הבלו?
לב רואה
השב בכל לבבו אל הבורא
עם [5] השרידים אשר ה' קורא
ויהיה לו מהלכים בין העומדים הקיימים
ואכל וחי לעולמים [1]
אם הגשם [2] חלף הלך לו

---

[6]) תסי מנוקדתו כנוד. [3]) כתובות ק"ל. [4]) נכ"י ולכדה.
[7]) חשבון התנות החלה קמ"ה, אבל בספר יוחסין כתוב שמת בשנת קל"ד.
[5]) נכ"י עין. [1]) נכ"י לעולם. [2]) הגוף.

יפול בנעימים[2] חבלו
ויעמוד לקצו ולגורלו
ותשוב נפשו מעונה
אל האלהים אשר נתנה
והגיעה אל תכליתה אשר הובאה
ובבתי כלאים החבאה
ותהיה צרורה בצרור החיים
התמידים הנצחיים

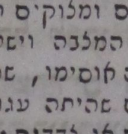
על הצד האחר

וישא משלו ויאמר[3])

שָׂא בֶן־אָדָם עַיִן וּרְאֵה — אַיֵּה שׁוֹקֵל אַיֵּה סוֹפֵר
אַיֵּה חֹלֵךְ אַיֵּה מֻלָּךְ — זְכֹרוֹנָם שָׁב מְשָׁלֵי אֵפֶר
זָרַע צֶדֶק יְקֻצַּר חֶסֶד — נָתַן תַּחַת נַפְשׁוֹ כֹּפֶר
יַעֲמֹד אֶל־קֵץ יָמִין עִם כָּל־ — כָּתוּב לַחַיִּים בַּסֵּפֶר
אֶרֶץ אֶרֶץ אֶרֶץ שִׁמְעִי — אִמְרַת לִי שְׁכֻבָה עַמִּי[3])
רוּחִי תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים — נִשְׁמִי יִשְׁבַּב עַד עֵת קוּמִי

---

[2]) נכ"י נעולמים. [3]) זה הוא תחלת המכתב נכ"י, ואחר עת קומי כתוב: על הצד האחר מרחליס ומלוקים וכו' עד הנלחיים; ואני הפכתי הסדר, כי איך תהיה תחלת המכתב ויצא משלו? וגרסין דברי תלמידי הנחור המצויל ר' יהודה מרחי לוסימו, שהיתה המכתב זקופה וענה (שם שהיתה נעלת שלש זויות, ושם שהיתה עגולה כעמוד), והי' הכתב נחלק לשלש רלחות או חתר עמודים או כדדים; בצד האחד היה כתוב מרחליס ומלוקים וכו', ובצד שחלו בצד שמאל (כי קריאת ל"הק היא מימין לשמאל) הי' כתוב אמר מנחם וכו', ובצד שחלו הי' כתוב ויצא משלו, כזה

והמעתיק פגע בתחלה בצד האחרון, וקרא ויצא משלו והעתיק לותו בספרו, ואח"כ קרא מרחליס, ולבסוף אמר מנחם. [3]) נכ"י אמרת אלהי ושכנת עמי.

יא

על מיטתה החסיד החכם הרב רבנו יונה זצ"ל.

בְּנֵי צִיּוֹן בְּצִיּוֹן זֶה בְּכוֹ נָא לְשֶׁמֶשׁ בַּעֲפַר־אֶרֶץ טְמוּנָה
שְׁחֹקִים לָבְשׁוּ קַדְרוּת, וּבְשׁוּ כְּסִילֵיהֶם, וְחָפְרָה הַלְּבָנָה
בְּיוֹם נֶאְסַף פְּאֵר תּוֹרָה וְנִזְרָה בְּמַרְחֶשְׁוָן תְּכֵס עָלָיו עֲנָנָה
שְׁנַת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אַל תְּהִי[ו] בָּהּ רְנָנָה
יְשִׁיבָתוֹ כְּחָלִיל תֶּהֱמֶה לוֹ וְתוֹרָתוֹ בְּמַר תֶּהְגֶּה כְיוֹנָה[ז]
פְּרָצַי מִי יְהִי גֹּדֵר, וּמִי־זֶה יְרִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַי יַט כְּיוֹנָה[ז]?

נגנז בקבר זה אבי התעודה
חמדת ישראל ויהודה
הרב אשר הגיד תעלומות חכמה והוציא לאור משפטיה
והאיר אל עבר פניה
מעין החכמה והתבונה
מנורת המאור היוצאים מצדיה קני חכמה קני בינה
הרב הגדול החסיד רבנו יונה זצו"ל[ז]
בן כבוד החכם הנכבד ר' אברהם ז"ל מגירונה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה
ומצבת[ה] קבורתו מזבח[ו] כפרה
בעד השארית הנשארה

[ו]) חסר תנועה לחת, וחולי נ"ל (כדעת תלמידי יח"ו הנ"ל) אל יהי נא קול רנה.
[ז]) סס עוף. [ז]) סס הנפטר. [ז]) כמו זלזק"ל.
[ה]) יו"אל, וכנ"י ומלות. [ו]) יו"אל, וכנ"י סוכת.

יב

על החכם הרב ר' מאיר הלוי ז"ל[ו]

אֵיךְ[ג] שֶׁמֶשׁ בֶּעָפָר נִקְבַּר — וּכְבוֹד אֵל הִסְתִּירוֹ דָּבָר[ד]?
אֵיכָה יָצָא מִן הַמְקֻדָּשׁ — כָּבוֹד, וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר?
אֵיכָה מָאוֹר נִטְמַן בַּחוֹל — אֵיכָה חֹל עַל קֹדֶשׁ גָּבַר?
גָּלָה כָבוֹד מִיְשֻׁרָאֵל — וּלְעֵמֶק הַבָּכָא חָבָר
בַּחֲמֵשֶׁת אַלְפֵי שָׁנִים, גַּם — אַרְבַּע, בִּימֵי נִיסָן עָבָר
. . . . . [ד] . . . . . — בַּשְּׁלִישִׁי, אֶל־עַמָּיו נִדְבָּר
קָרָא הָאֵל מוֹעֵד לְשָׁבוּר — גָּאוֹן, כָּל־מַטֵּה־עֹז שָׁבָר

חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ
וּמְקֻוֵּה סוחרי תלמודנו
זה הים גדול ורחב ידים
ורוח אלהים מרחפת על פני המים
זה מקום פנואל ומחנים
אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים
נגנז בקבר זה צפירת חפארת גולת אריאל
חכם כאיתיאל
איש חמדות כדניאל

[ו]) הוא הרמ"ה ז"ל, בעל מקורות סיג לתורה, וחדושי בתרא, מלבד ספר תגרות נגד הרמב"ם, וספרים אחרים שלא נדפסו, ויש לו ג"כ בתוך תגרות הרמב"ם תגרת נגד המורה ום' המדע.

[ג]) נכ"י ויה. [ד]) בעל המלבה מבנה את הנפטר בבנוי כבוד אל (וכמו שאומר אח"כ ויכה יגע מן המקדש כבוד) והוא שואל בתמיהה איך היה שבלע בו דבר בעולם, וגרס לו ההסתר.

[ה]) חסר בכ"י, ובהקדמת לבה לדרך כתוב שמת בחג המצות. והנה שנת תמצת חלפים וחרבע היו סימנה הב"ז, ומן המלבה נראה שמת הרמ"ה בשליבי בשבת, ויום שליבי בשבת שחל בחג המצות היו בשנה ההיא יום שמנה עשר בניסן, וזהו מה שחולי היה בשום במלות החסרות כאן.

אחרי הולידו את מהלל-אל [ס]
ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל
הוא נשיא נשיאי הלוים ר' מאיר הלוי וצו"ל
בן כבוד הרב המובהק ר' טודרוס הלוי רי"ת [ב]

יג

אחרת במעבות [ג] הלוים ז"ל

אבן בחן
ותחתיה נגנז צדיק נבחן
סבל שבט מוסר
ומדרכי האל לא סר
וקבל את היסורין מאהבה
אהב את התוכחות נדבה [ד]
בַּחֲרוֹת [ה] אף ה' על בית הלוי ומאוס מאסהו
אדניו מקום אשר אסירי המלך אסורים שמהו
שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו [ו]
ושם קרא ה' שמואל שמואל
ויעלהו אליו הרמה בית אל
השר הגדול ר' שמואל נשיא האל
ושמואל תקן בראשית

[ס] תהלה גדולה, על דרך הדרי אל, כלומר מת אחר שקנה לו תהלת עולם. וכ"י כתוב מהללאל תכה אחת.

[ב] רוח ה' תניחנו. כך למדתי מחותני היקר הנכבד הנ"ל, אשר בא לבקר מעיר טריאסטי לבקר את בתו אשתי, ה' ירפאה, ויחס אותי ואת בני, ויאמר די לנכרותי, אשר לקני רובן תחת משלן זה לי שבע שניס ויותר.

[ג] כ"י במלבת. [ד] ע"פ הכתוב (הושע י"ד ה') אהבם נדבה, והטעם בנדבה, ברוח נדיבה. [ה] כ"י בחרון. [ו] סגף אותו בסגופין כדעת מקום בספו וזהבו, עיין יוסט חלק ז' עמוד כ"ה.

ויוסף ה'[6] קרוא עוד שמואל בשלישית[5]
פֶּרַח מטה לוי וצמרתו
וציצת צבי תפארתו
בחור וטוב ראי עם יפה עינים
וברוחו פי שנים
הוא ר' שמואל הלוי מ"ב[3]
בן כבוד ר' מאיר הלוי ריי"ת הנקרא אבולעפייא
נפטר בחדש מרחשון[7]

יד

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' יוסף הלוי נ"ע בר' מאיר הלוי מ"ב
הנקרא אבולעפייא
שהיה רב באישבילייא
ונפטר בטוליטולה עיר מולדתו
בשלהי תשרי שנת חמשת אלפים וק"ב ליצירה

---

[6]) עם ה' חסר בכ"י. [5]) קולי הכוונה כי שלשה לוים חסר שמם שמואל מצינו לוי קרוי ה' בשם להיות נגידים על ישראל ולהיטיב להם טובות גדולות, הראשון הוא שמואל הנביא, שהי' לוי, ובני ר' שמואל הנגיד שהיה בגרנאטה, וזה השלישי. והנה זה האחרון כתב עליו בעל היוחסין ז"ל: נהרג דון שמואל הלוי ז"ל הצדיק והישר חסר עשה טובות לישראל ובנה בתי כנסיות ובתי מדרשות. [3]) מנוחתו בכבוד.

[7]) לא נזכרה השנה, ולפנרי היוחסין היתה מיתתו בשנת ק"ל.

טו

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' יהודה הלוי בר' מאיר הלוי מ"ב
הנקרא אבולעפייא
נפטר י"ד בתמוז שנת ק"ט על חמשת אלפים ליצירה

יו

על מצבת אחרת

נגנז בקבר זה ר' שלמה נ"ע
בר' יהודה הלוי האל ינחמהו
בר' מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
ונפטר באישביליא בקצרות שנים
ב' ימים לחדש כסלו שנת חמשת אלפים ומאה ליצירה

יז

אחרת.

מי לך פה חתן
כי שמת מושבך איתן
ומאסת שְׁכוֹן טירות וּבִיתָן[ח]
והנך עצוּר בנקרת הצור
ומדוע הלוך מְהֵרָתָן
עם האשה אשר אהבת?

* *

[ח] יו"ל, ובכ"י מסרה המגה הזאת.

אני הגבר
ראיתי שֹׁד ושבר
ודם וָדֶבר
וקצרו ימי עלומי
ויחטפוני פִּתאום בְּדָמַי ימי [6]
נער ורך שנים
חליים רעים [5] ונאמנים
ובגדל כאבי ועֹצֶם מחלתי
עובתי את ביתי נטשתי את נחלתי
והָדֶבר הכחיד בבהלה
החתן עם הכלה
וישם את ביתי לחרבה ולשממה
טרם מלאת שנה תמימה
ולא עזבני בשובה ונחת
נקי לביתי שנה אחת
ובמותי עלה שמיר ושית
ויספון את הבית
ובן [5] אין לי לרשת את נחלתי ולהזכיר את שמי
בתוך בני עמי
אני הוא המדבר הנני
ושומע קורותי יְחֻנֵּנִי
יוסף בר' מאיר מ"ב הנקרא אבולעפייא המורי
זה שמי לעולם וזה זכרי
נפטרתי במגפה שנת האם תמנו לגוֹע על חמשת אלפים ליצירה
ועזבתי אֵם שוממה סוערה
במר בוכיה נשארה [7]

---

[6]) יו"ל, ושתי התבות האלה לוקין בכ"י. [5]) בכ"י רבים.
[5]) בכ"י וכן. [7]) יו"ל, ובכ"י נשארה במר בוכיה.

וטרם מתה ביגון ואנחה
בנות שַׁלְהָה [ח]
ותשאר שכולה וגלמודה [ג]
רק היא יחידה

יח

אחרת.

האבן הואת לזכרון
למען ידעו דור אחרון
כי נגנז תחתיה נר המערכה
וצניף המלוכה
פאר הנגידים [ג]
וגדול ליהודים
מגדל עז וחומה בצורה
ומחסה וסתרה
מעשות צדקות ומישרים לא חדל בין נדיבים [ז]
עם סוד קדושים הקרובים
לעבודת מקדש האלהים [ה] נגשים
מגן עליו קדוש ה'
אשר בחר בו מכל אֵיתָנִי [ו]
ועדים נאמנים על מעלות בני היצהר
הרב המובהק והרם.
תפארת הדרם [ז]

[ח]) הזיהה חותן לחנסים, מלשון ושלחם בנות שלח התולה (זוסטי' י"ב ט'), וע"י כן כשמת בנה נשארה יחידה. [ג]) יו"ל, וכנ"י חסרה התבה הזאת.
[ג]) יו"ל, וכנ"י הגבירים. [ז]) כנ"י נדיבי. [ה]) כנ"י בקלהיו.
[ו]) כנ"י איתניו. [ז]) כנ"י הדר.

הוא דון מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא בן אל-לאוי [ח])
בן כבוד הרב ר' יוסף הלוי רי"ת [3]) בן אל-לאוי
ונפטר במגפה בחדש סיון שנת האם תמנו לגוע

שבה אל אל רוחו להלוך נכוחו
ומזבח לָקְחוֹ לָקַח עֵדה לארחו
וישם בצורו מבטחו
וימאס בחיי העולם הזה
הדל והרזה
ויבחר בעולם הבא
אשר אין לטובו קצבה
המתקן לעובדי האֵל ועמו
ליראי ה' ולחושבי שמו

והנה הוא חונה עם אבותיו הלוים סביב למשכן קדשם
והוא לוי [י]) והוא גר שם

יט

מבני אבולעפייא עוד שם

עד הגל הזה ועדה המצבה
כי נגנז תחתיה חטר המשרה
ומקל תפארה
יסוד הַיַחַם והגדלה
שרש היקר והתהלה
חמדת הזמן ונשיאו

[ח]) שם המשפחה, וביד ידידי מוהר"ר רמ"ג המורה לנדקה בק"ק הזה נמצא בכ"י ספר חמודה רמה להרחב"ד הרחמון ז"ל מתורגם מלשון ערבי ע"י ר' אלמה בן לביח. [3]) בכ"י רית', וכן בקצת מקומות לחברים.
[י]) בוספתים י"ז ז', ובכ"י והובא חליו.

וקצינו ושר צבאו
איש חיל רב פעלים
כאחד הגדולים
בנו יצהר
מאיר כמו צֹהַר
מגוע לוי אשר בחר בו ה' [ב] מכל עמו
לשרתו ולברך בשמו
טהור לבב וכַפָּיו נקיים
ככל [ג] אחיו הלוים
הוא ר' מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
בן כבוד ר' שלמה מ"ב בן אל־לאוי
ונפטר בשנת המגפה בחדש סיון
שנת ובֹּא הלוי וחמשת אלפים ומאה ליצירה
כלתה רוחו אל צור קדושו
ושבה אל אל נפשו
ועלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו
לחסות תחת כנפיו ושולו
עם הנגשים אל ה'
ורוחך בגן עדן תניחנו
ולקץ הימין תעמידנו
ולתחיית המתים מן העפר תקימנו
והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו
ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ
והיית כגן רוה.—

[ב] סם ה' חסר בכ"י. [ג] בכ"י נכל.

כ

אחרת

כתוב על הקבר ובאר היטב מכתב
למען ירוץ קורא בו
ופתוחי חותם תפתח על האבן
וידעו כי נגנז תחתיו כתר הזמן ונזרו
ועטרת פארו
חֲלִי הַיָּקָר וְעֶדְיוֹ
ועץ היחס ופריו
תפארת אדם
והדר בני לוי והודם
מבני חברון ועזיאל
אצילי בני ישראל
וְעַד נאמן
ופרנס רחמן [א]
אהב ללכת בדרכי האל
וישפוט את ישראל
הוא ר' מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא הלוי
בן כבוד ר' שמואל הלוי ריי"ת בן אל-לאוי
ונפטר בחדש מרחשון שנת קמ"ב וחמשת אלפים ליצירה
עלתה לַמָּרוֹם חַיָּתוֹ
וכלתה אל אלהיו נשמתו
לשמור משמרת ביתו
ולעבוד את עבודתו
ונכספה וגם כלתה נפשו

[א] יי"ל, וכ"י נחמן.

לשרת במעון אלהיו במקום[1] קדשו
ולאור באור החיים
ככל אחיו הלוים
לשאת בכתף כליהם
כי עבודת הקדש עליהם
וימים שבעה לפני מותו
שלח את היונה מאתו
לתור מנוחה לשבתו
ותמצא מנוח לכף רגלה
וילך אישה אחריה
לקץ הימין בְּהָנָעֲר עֲצָמוֹת יְשָׁנִי
מאיר עיני שניהם ה'

כא

אהרת

האבן הזאת נושאת חן בעיני כל רואיה
כי נגנז תחתיה
תפארת בחורים
והדר נערים[2]
נטע שעשועים
יפה אף נעים
אדיר ונאה וטוב למראה
כזהר הרקיע
אורו הופיע
חטר[3] משפחה המהֻלָּלה

[1] יו"ל, וכ"י במעון. [2] יו"ל, וכ"י חמריס. [3] נכ"י מור.

הנכתרת בכתר הגדלה
משפחת עם רם [ב] אשר הורם
הוא ר' שמואל הלוי נ"ע
בן כבוד ר'שמוא הלוי הנקרא אבולעפייא
נאסף אל עמיו [ג] בחדש מרחשון
שנת קטב וחמשת אלפים ליצירה

כב

מבני הלוי ו"ל עוד

חלקת השדה
רוח צפון העירה סמיה
ותימן הוילה בשמיה
ויפיחו נרדיה וקנמוניה
ופנת האבן העזר
ותחתיה נטמן העדות והנזר
האיש אשר המלך חפץ ביקרו
וישם רביד הזהב על צוארו
הסחם והמשרה ציריו
והענוה והגדלה סותריו
והנדיבות והכבוד מכיריו [ג]
המשרה משתררת
והגדלה מתגברת
והנדיבות מתפארת
והענוה מתהדרת

[ב] נכ"י עמיס. [ג] נכ"י עמו. [ג] נכ"י מגידיו.

ההוד יתראה
והכבוד יתנאה
והכשרון והמעשה יתגאה
ואיך סֵפֶר יכיל מַהֲלָלו[1])
לאיש אשר אלה לו
הוא ר' יוסף הלוי מ"ב
בן כבוד ר' שלמה הלוי ריי"ח בן אל-לאוי הנקרא אבולעפייא
נפטר באישבילייא
במרחשון שנת קטב וחמשת אלפים ליצירה
עלה לבית אל
במחיצת היושבים ראשונה
במלכות העליונה
ונפשו בְּשַׁמֵי עליות
מתהלכת בין החיות
ולהסתופף בַּמרום בצל שדי היה כוסף
באהל יוסף[2])

כג

אחרת.

נגנז בקבר זה ר' יצחק הלוי
בן הרב המובהק ר' טודרום הלוי נ"ע בן אל-לאוי
שנפטר בט"ו טבת ה' אלפים[3]) וק"ב ליצירה
השם ברחמיו ירחם עליו. —

---

[1]) נכ"י מהללו. [2]) גם כאן נאהל יוסף, כלומר נעודו מי ועומד בגניתו על האדמה, היה נכסף לחיי העה"ב (תלמידי יק"ח הנ"ל).
[3]) מלת אלפים חיננה נכ"י.

כד

אחרת .

מצבת קבורת אשה גדולה
עם בן גילה
מרת דינה [ט] בת הנשיא ר' מאיר הלוי רי"ת
אשת גדול הדור ונשיאו
ושר צבאו

כה

אחרת על דון משה אבולעפייא ז"ל.

למשה איש האלהים
מראה אדם עיר וקדיש
הוא החכם הרופא ר' משה הלוי תמ"ך
בן כבוד החכם השלם ר' מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא
נפטר בי"ב באב שנת הוֹד והדר פעלו וצדקתו

כו

במצבות הרבנים עוד

ואלה דברי דוד האחרונים
זכרון לראשונים
מִפֻּתחות בְּמִלואותם
מעשה חרש אבן פתוחי חותם

[ט] הגהת י"ח, ובכ"י דונה ; וקולי כ"ל בונה .

הגבר הוקם על
חלק אלוה ממעל
לפני מלכים יתיצב
וקמה אלומתו ותתצב
והיה גדול ורב בעדת אריאל
והוא שפט את ישראל
בנעימים נפלו לו חבלים
ושפט בצדק דלים
ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו
ותהי המשרה על שכמו
ועל טוב יזכר שמו
יועץ וחכם חרשים
טוב עם ה' ועם אנשים
הולך תמים ופועל צדק
מְחַזֵּק הברק
הוא הרב ר' דוד בר' גדליה מ"ב בן יחייא [1]
בארץ פורטוגאל היו מולדותיו [2]
ולארץ קשטילייא נעו מעגלותיו
וישכב דוד עם אבותיו
בחדש תשרי שנת וצדיק יסוד עולם [3]
נכח מקדש ואולם
עלה דרך גבולו
להחות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. —

---

[1]) עיין שלשלת הקבלה דף ס"ב סע"ב. [2]) נכ"י תולדותיו.
[3]) כך נקוד נכ"י, ו' של וצדיק, וחסרה תוספת יסוד.

כז

בן נחמיש

אב נכאב בלב נדאב
המצבה הזאת ירה
וַקְדָרָה [ב]) לו בַּצָּרָה אורה
יען תחתיה [ג]) נטמן
צנצנת מן
קטן־בניו מחמד עיניו
אהוב מְבָנִים
נער בשנים
מֵבין מזקנים
כלול בטובות מדות
איש חֲמֻדות
צועק האב בחֵילו
כי אפלה לו
אני הגבר ראה עָנְיִי
כי ארד אבל שאולה אל בני
להכין אצלו קברי [ג]) בימי חלדי [ג])
לעת בוא מועדי [ג])
וכה אמר בלב מר
בני בני
הוֹחֵל עד בוא זְמַנִּי
ושכבת וערבה שנתך
ובא אביך לראותך

[ב]) מפני נרת מיתת בנו קדרה וחסכה לו התורה, ונכ"י וקדר.
[ג]) נכ"י תחתיו. [ג]) נכ"י קברו, חלדו, מועדו.

ואצל קבורתך קבורתי
בקברי אשר כריתי לי [ח]
ואת יהודה שלח לפניו
בן כ"ו שניו
עלה דרך גבולו
אל המקום אשר היה שם בתחלה אהלו
בעשרים ואחד בטבת
שנת חמשת אלפים
נקרא יהודה נ"ע בן משה בן נחמיש

כח

בני אלנאקוה

על האבן הראשה

נגנז בקבר זה איש חיל רב פְּעָלִים
רב הַמַּהֲלָלִים
ובמעלות המדות היו לו עשר ידות
דורש טוב לעמו וגודר [ג] בפרץ
עם מלכים ויועצי ארץ
ומדרש בנה להגות בו התורה היקרה
לֶאור היום והלילה בנר מצוה ותורה
וביתּ דירה לאברהם למקנה
והקדישו לאורחים הבאים מכל פנה
ונתן בו מַטָּה שלחן וכסא ומנורה ומזון לסעודה
לכל אורֵחַ המחפֵּר עֵדָה
ואחרי ואת הוליכוהו [ג] רגלין

[ח] חולי מלת לי יתרה. [ג] חולי ג"ל ועומד. [ג] נכ"י הוליכו.

אל המקום אשר נגור עליו
ובמקום תקע אהלו
ערב יום הכפורים שָׁם שָׂם לו [ו]
וקם בבקר והוא לא ידע כי השטן לשטנו
הוא עומד על ימינו
והוא אומר אשכיר חצי מדם
ואפרוחי [ג] יעלעו דם [ג]
וממנו לא נזחר ויכהו בחניתו
חץ פתאום היה מכתו
וַיֵּשֶׁב יום אחד והוא מֻהַמַּכָּה ככפיר ינהם
ויגוע וימת אברהם
הוא אברהם
בן שמוא בן אלנאקוה המתאבל עליו והוא יושב כאיש נדהם
על הגזרה אשר קָרָת [ז] את אברהם
ונפשו המהורה עלתה לשמי שמי ערץ
ויהי הגשם [ח] על הארץ
ונחלתו בעֵדן גן תשפר
ולארץ לא יִכפר
כי אם בדם שֻׁפְכוּ
ארי שעלה מְסַבְּכוּ
והמת ינוח עם הסידים ותמימים
נחַ איש צדיק תמים [ט]
ויעמוד לגורלו לקץ הימים

[ו]) מענין לקבר שם לו בדרך (שמואל ב' ט"ו ב'), ובכ"י שם נם לו.
[ג]) בכ"י ואפרוחיו. [ג]) מלת דם חסרה בכ"י.
[ז]) ענין מקרה, על דרך ועשת את התבונה. ובכ"י והוא יושב על הגזרה וכאים נדהם לקבר קרת וכו'. [ח]) הגוף. [ט]) נחַ הוא כאן מקור, לו שם דבר, והכוונ' והמת ינוח מנוחת אים צדיק (דיא רוהע, לו רחַ רוהען, דעם גערעכטען).

והגזרה הזאת נגזרה
בחדש תשרי שנת ק"כ[ח] ליצירה

כט

אחיו

חמים דעים יפה אף נעים
נפטר במגפה הוא ואשתו ובניו וכל אשר לו
אין שריד באהלו
ולא נשאר לו זולתי בת קטנה דק היא יחידה
הוא ר' שלמה בר' שמואל נ"ע בן אלנאקוה
שנת האם תמנו לגוע

ל

אחיו

איש צדיק תמים גלוי לכל העמים
שפל רוח וענו
לא גבה לבו ולא רמו עיניו
פזר נתן לאביונים
לחמו נתן מימיו נאמנים
ר' יוסף בר' שמואל בן אלנאקוה
נפטר בחדש תמוז שנת מנוחה. —

[ח] לולי נ"ל ק"כ, כי כאן היה לחניו ר' שמואל עודנו חי, ומן המצבה שלחר זאת נראה כי בשנת ק"ט כבר היה מת. גם יתכן לקרוס נסחת ק"כ, ויהי' נוחו עדן שבמצבה ב"ט מוזר לר' שלמה, לא לאחיו, יסיוע לזה במצבה ל' שלאן כה נ"ע.

לא

זקן ושבע ימים הולך תמים
תפארת ישישים
טוב עם ה' ועם אנשים
נקי כפים ושח עינים
ר' שמואל בר' יוסף נ"ע בן אלנאקוה
נפטר בחדש מרחשון לחסות בצל האל
שנת קום עלה בית אל [6])

לב

אחרת והוא בן לדון אברהם הנזכר

נגנז בקבר זה איש תם וישר
זקן ונשוא פנים ובכל דרכיו מאשר
הֶעָנָו ר' אפרים נ"ע בר' אברהם נ"ע בן אלנאקוה
והוא באחרית ימיו החזיק בכסא אביו וכבוד הודו
והושיבו על כנו ואל מכונו
ונכנס אל אבחיו בשלום
ו' בחשרי שנת ינוח עליו השלום [3])

לג

בני שושן נ"ע

זה מלאתי כתוב בבית פירקן רודזיניז די לגילאר.

בְּקֶבֶר זֶה נְגִיד שָׂרִים [2]) וְרָמִים
. [7]) קְצִין אִיִּים וְאַמִּים

---

[6]) בכ"י נרשם על מלת קום, וחולי רחוי לרשום על מלת עלה. [3]) בכ"י רשום על שלש אותיות נוח, וחולי רחוי לרשום על תנח עליו. [2]) בכ"י בקבר זה נגנז נגיד בר. [7]) חסר בכ"י יתר ושתי תנועות.

אֲדוֹן מְשָׁרָה בְּלֵיל מַעֲלָה, אֲשֶׁר הוּא [6]
וְחָכְמָה [5] נוֹלְדוּ יַחַד תְּאוֹמִים
שְׁמוּאֵל בֶּן־כָּבוֹד יְצָחָק בְּחִיר אֵל
בְּנוֹ שׁוֹשָׁן גְּבִיר כָּל הַחֲכָמִים
אֲבוֹי לַדּוֹר אֲשֶׁר נַעֲלָה כְּבוֹדוֹ
וְהוּא אַשְׁרָיו אֲשֶׁר שָׂכַן מְרוֹמִים
שְׁנַת אוֹי עַל חֲמֵשֶׁת הָאַלָּפִים [3]
באב י"ד . . . . . [7]
אֵמֶת צוּרַת יְקָר הָיָה עֲלֵיהֶם
וְהַיּוֹם נִשְׁאֲרוּ אַחֲרָיו יְתוֹמִים [8]

לד

אחרת

האבן הזאת לזכרון
למען ידעו דור אחרון
כי נגנז תחתיה ילד שעשועים
מה טוב ומה נעים
בחור נחמד
וְשִׂכְלוֹ לא יִסָּפֵר [1] ולא יָמֵד
חֹטֶר מִגֶּזַע אמונים
וגזע מְשֹׁרָשׁ נאמנים
פֶּרַח שושן אשר בַּשֶּׁמֶשׁ עלה וזרח
ופתע פתאום חָשַׁךְ אורו וְכַצֵּבִי ברח
וְהָעֲרוּ ימי עלומיו

---

[6]) מלות חזר הוץ לזין בכ"י והוספתי לותן מסנרה. [5]) בכ"י והחכמה
[3]) בכ"י לאלפים. [7]) חסר בכ"י. [8]) תנה זו לזינה בכ"י. [1]) בכ"י יסופר.

ועלה בחצי ימיו
ועודנו רך באבו נחטף
ובלא יומו קל מהרה נקטף
וְאֵרַשׁ אשה ולא לָקָחָהּ
ומישוש חתן על כלה לא שָׂמָחָהּ
וישב פה בעפר חֻפָּתוֹ[ע]
באבן חֻתָּנָתוֹ
ואברהם שב למקומו
ויגוע ויאסף אל עמו
הוא ר' אברהם נ"ע בר' שמואל הא ינחמהו
נפטר בחדש תמוז שנת חֵנּוֹן
ויעזוב אב נכאב ונדאב
אלהי הרוחות ואדון הסליחות
ישלם נֶחומים לאבליו
ונרצה לו לכפר עליו

לה

אחרת.

נגנז בקבר זה ר' יצחק הרופא
בר' מאיר הרופא נ"ע בן שושן
נפטר בגבול אישבילייא בן כ"ה שנים
במגפה שנת מנוחה. —

ע) רבו השערותי בפירוש הטור הזה ובלחריו, והגהתם, ולא רציתי להאריך.

לו

בני מכיר נ"ע.

חכם חרשים אומן
רופא נאמן
חיי בשרים לב מרפא
רַפֹּא ירפא
צרי גלעד לְנָשׁוּךְ מַכָּה מכל החי [1]
וכל הנשוך וראה אותו וחי
לכל נגוע וּמַכֶּה ונספה
חובש שברו ומחין מכתו ירפא
מְרֵאוֹת עיניו ברע עוֹצֶם
מחוק לנפש ומרפא לעצם
ובמחק מְלָיו משובב נפשים
טוב עם ה' ועם אנשים
הוא ר' אברהם בן כבוד ר' יצחק נ"ע בן מכיר
משנה שכר שכיר
עבדיו מנעוריו
אשרי בניו אחריו
וקרא לו אשר אין לו תְּחִלָּה וְתָכְלָה
אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה
לפנים לְפָנָיו
ויקרא שם אברהם בשם ה'
עלה לשוב למרומו
ואברהם שב למקומו. —

[1] נכ"י הקיות.

לז

אחרת.

מי יתן אפוא מִלַּי יִכָּתבון
לעד בצור יחצבון
מִפתחות פתוחי חותם
עֲלֵי אדמות יקראו בשמותם
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה
בעט ברזל ועפרת כתובה
כי נגנו תחתיה רופא נאמן
צנצנת המן
צרי גלעד ירש מהוריו [ב])
והיתה לו ולזרעו אחריו
הוא ר' יוסף הרופא בר' אברהם הרופא נ"ע בן מכיר
נאסף אל עמו [ג])
ונסע ממקומו
בחדש כסלו שנת ה' אלפים ומאה ועשרים ושתים ליצירה
עלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו

לח

ר' יצחק נאברו ז"ל

האבן הראשה והמצבה
בהררי קדש חֻצבה
כי נגנו תחתיה הדר זקנים
תפארת חכמים ונבונים

ב) נכ"י נמוריו. ג) נכ"י עמיו.

יראת ה' אוצרו
ותורת אמת סַחְרוֹ
וכל ימיו בשפה ברורה
היה קורא בתורה
והלך בדרכי האל
צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל
שפט בצדק דלים
ולא נשא פני גדולים
הוא הרב החכם ר' יצחק נאברו ז"ל
נכספה וגם כלתה נפשו
לעמוד לשרת לפני צור קדושו
בחדש טבת בחר לנוח בְּעֶדְנוֹ
שנת יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ
עלה לישיבה העליונה
ועזב התחתונה
והנה עם מלאכי שחק
יושב בשמים יצחק

לט

אלפאטש [ח]

בקבר זה נטמן
בחור נמע נעמן
לדרך מוסר סר
ומדרך ישר לא סר
ז"ך שנים חיה
וזך לבב היה

[ח] זס מיכחס.

ובו"ך במרחשון פנה
ועזב את אביו בן שבעים שנה
נאנח מַשְׁמִים
כי ארכו לו אחריו הימים
ובשנת חמשת אלפים וחשעים ושלש
נלכד בפח ופחת [ב]
וּמֵבֵין רעיו נאסף וְנִכְחַשׁ [ג] בתוך מַכְחִישׁ
הוא משה נ"ע בר' יצחק נ"ע בן אלפטש
אלהיו ירחם עליו
וינוח ויעמוד לקץ הימין לגורלו [ד]

מ

ר' ישראל [ה]

בקבר זה נגנז צרור המר אשכל הכפר
האיש הנותן אמרי שפר
משכיל בכל חכמה ויודע ספר
וירא את ה' מנעוריו
וחרד אל דבריו
הבחור הנחמד והנעים ר' יוסף נ"ע בר' יצחק ישראלי [ו]
שֶׁקִּצְּרוּ ימי עלומיו ועלה בחצי ימיו
ונאסף אל עמיו

[ב]) נכ"י ופח. [ג]) נכ"י ונשבח. [ד]) חולי ל"ל לגורליו.
[ה]) היה משפחת הישראלי, לשון ממנה ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם, שהיה בטוליטולה בימי הר"שג, וחולי הנקבר כאן הוא בנו, לשון שבעל היוחסין לומר כי ר' יצחק ישראלי נפטר בשנת ע"ג, וכאן נראה כי בשנת כ"ם עדיין היה ר' יצחק בחיים; וחולי בטעות סופר נשמט נ"ע לאחר שמו, ומיוע לזה שאין כתוב כאן הלל ינחמהו. עוד מיוע, כי הנה הבן הזה נקרא יוסף, וכן לבנו של בעל יסוד עולם היה שמו יוסף (עיין יסוד עולם דף ג' ע"כ.) [ו]) נכ"י יצר.

בכ"ח בטבת שנת תשעים ואחת ליצירה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה
ושומר נפשות חסידיו יָצוֹר נשמתו
וישים כבוד מנוחתו
ותהיה באור החיים

מא

על ר' שִׁמעון בן הר"אש ז"ל [ח].

בני צִיון בצִיון זה [ג] ספדו והתאבלו
על מות שמעון הצדיק בן הר"אש ז"ל אשר בו בני דורו התפארו והתהללו
דעתו ושכלו לא נחקרו ולא נגבלו
עמד על חוג ארץ ולו שערי שמים לא ננעלו
מעשיו בתורה ובמִצות על דור גִילו גָדלו
לָמַד וְלִמֵּד בַּפּוֹ פָּרַשׂ [ד] ללא שאלו
בְּמֶתֶק פיו רבים מֵעון חדלו
מאם כבוד תבל וכל מזמותיו געלו
הליכות עולם, ולמקום אסיפתו יעלו [ה]
ולא לו [ו]
וביֹ"ב באול בשבת נחטף בשנת ק"ב ונקי שכב עם הוריו אשר עלו
להסתפח בנחלתם אשר נחלו
אישים [ז] קראוהו למקום עליון אל עוז חביון ודרך ציון ישאלו
שם ינוח ויעמוד לגורלו עולה לציון יעלו. —

ח) הוא הגן הנזכר והלחרון להר"ם. ג) תבת זה מסרה בכ"י.
ד) בכ"י רב ופרש. ה) בל מזמותיו געלו הליכות הע"הז, והיו עולות ומתנשאות למקום אסיפתו, הוא עולם הנשמות. ובכ"י הליכות עולם לו למקום וכו'. ו) כך מלאתי, ונראה שאפר טור אחד. ז) המלחנים.

מב

על ר' שלמה בן כה"ר יהודה בן הר"אש ז"ל

אבן בחן פִּנָּה יָקָרָה
לעטרת צבי וצפירת תפארה
כי נגנז תחתיה שתיל הבינה והחכמה
וענף עץ הדעת והמזמה
תפארת בחורים
הלך בדרך אלהיו ומשתקד תמיד לקרות
החקים והמשפטים והתורות
הוא ר' שלמה מ"ב
בן החכם הרב הגדול רוח אפינו וככב נשפנו ואור עפעפינו
ראש גולת אריאל
עיני כל ישראל
ר' יהודה זצו"ל בן הר"אש ז"ל
ונפטר במגפה בט"ו באב שנת מנוחה
עלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכל אלהים לשמי מרומו

מג

לואת יקרא אשה
ולה[ע] יקרא דרושה
היתה בארץ נְקִיַּת כפים
וחסידה בשמים

[ע] נכ"י ולע.

היא מרת דינה [6] בת ר' שלמה נ"ע בן אלבגאל
אשת ר' אברהם בר' משה נ"ע ן' ששון
נפטרה בירח אב שנת הק"ט ליצירה

מד

ן' נחמיש

אבן מוסדות
תחתיה [3] דוד מסתתר במצדות [4]
אשר מגזע חסידים
ומזרע הנגידים
הנשיאים המיוחסים אנשי המזמות
אשר נקבו בשמות
ואבותיו היו מימי גולת אריאל
אצילי בני ישראל
הוא ר' דוד מ"ב בן כבוד ר' יוסף רי"ת בן נחמיש
נפטר במגפה ברוח סערה וסופה
בחדש חמוז שנת האם תמנו לגוע וחמשת אלפים ליצירה
בבוא הקרץ
החל [7] באדמה וַעֲזָבָה לְכָלָה וחרץ
ועלה מן הארץ [5]
לחסות בצל אלוה בשמי מעוניו [1]
הוא ושלשה בניו
ויעל מעלה מעלה
אל המנוחה ואל הנחלה

---

[6]) עיין למעלה מלבה כ"ד. [3]) בכ"י תחתיו. [4]) שמואל ב' כ"ג י"ט. ובכ"י במלבות. [7]) בכ"י מחל, ומסקפק לגי בהגהתי. [5]) כ' דוד. [1]) בכ"י מעונו.

המוכנת מקדם תחת כנפי צור ישעו
לדוד ולזרעו
ונאמר אמן

מה

במצבות הרבנים עוד זצ"ל.
ר' יהודה בן הה"ר אליקים בן הר"אש זצ"ל.

והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל אבני זכרון
למען ידעו דור אחרון
שמותם לתולדותם
מפתחות פתוחי חותם
למשפחותם לבית אבותם
קראו בשמותם עלי אדמות
האנשים האלה אשר נקבו בשמות
וזאת ליהודה
בעבור תהיה[ס] לעדה
בתוך קהל ועדה
כי נגנז תחתיה תפארת בחורים
והדר זקנים ונערים
יקר רוח איש תבונה
יודע שכל ובינה
נפשו נקיה
ואין ברוחו רמיה
שתיל קדושים וצדיקים
אשר בתורת האל מחזיקים

ס) נכ"י תהיה לי.

אילי הצדק והמה חכמים מחכמים
חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים
תופשי התורה ויודעי האל
אצילי בני ישראל
לא רמו עיניהם ולא גם לבם בתלמודם
ודבר אין להם עם אדם
הוא הנחמד הנעים ר' יהודה מ"ב
בן הישיש הנכבד הרב ר' אליקים האל ינחמהו
בן הר"אש ז"ל
למקרה ופגע שם נכנע עלה
במסלה [ו] אשר לבית אל עולה
לנוח במנוחה העליונה תִּקֵּן אַרְחָיו [ז]
וירד יהודה מאת אחיו

מו

אחרת

בת הה"ר יעקב זצ"ל.

אשת חיל בַּבַת אביחיל
חגרה בעז מתניה
ותדד שנתה מעיניה
ולעשות רצון קונה
באיש חיקה ובבנה
לא יכבה בלילה נרה
ליושבים לפני ה' יהיה סחרה [ז]

[ו] נכ"י במהרה. [ז] נכ"י לחיו. [ז] נראה שהיתה עוזה מלאכה להזכיר, לפרנסתה ולפרנסת בעלה ובנה, כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

היא מרת [ח])
בת החכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל
ובעשור לאב עלתה לחטות בצל יוצרה
נכספה בכיכה [ג]) על המשת אלפים ליצירה

מז

בעמוד אחר אצל רבנו יונה ז"ל.

בַּלַּיְלָה זֶה נִגְזְרוּ עָלַי שְׁתַּיִם

הֲלֹא לַיְלִי [ג]) כְּבַר שָׁבַת מְשׁוֹשִׂי [ד])
חָמַסְתִּי עִם שְׁאֵרִי [ה]) עַל זְמַנִּי
אֲשֶׁר גָּנַז אַרוֹן [ו]) קְדוֹשִׁי
וְלֹא יָרֵא לְשַׁחֵת אֶת־מְשִׁיחִי
וְהִלֵּל הוֹד גְּאוֹן עֻזִּי וְקָדְשִׁי [ז])
יָצָא הָאֵל לְחַדֵּשׁ אֶת־כְּבֹדִי
וַיְלָוֶה [ח]) יְיָ לִי לְאֵישִׁי
וְיוֹסֵף חַי יְקִימֵהוּ לְנָגִיד
יְשִׁימֵהוּ עֲטֶרֶת הוֹד לְרֹאשִׁי [ט])
וּבִימֵיהֶם אֲסִיר תִּקָּוָה [י])
. . . . . .

ח) חסר סס הלזה. ג) ורואה כי כאן נרמזה הסנה, ונרוך היודע אם הנסח מדוייק. ד) הטעם בליל, כלומר בליל זה, לולי הוא ליל ט"ב.
ה) כנ"י שבת לא מלורי. ו) ירמי' כ"ח ל"ה. ז) חסר שתי תנועות.
ח) כנ"י וקדושי. ט) כנ"י ויקוה. י) כנ"י עטרת הוד לירחי ה'.
כ) חסר סוף הדלת וכל הסוגר. וקודם הסיר הזה לו לחבריו (למעלה לו למטה, לו מן הכד שבנגדו) אין ספק שהי' בתוך עקר המלבה (עם הנפטר ויוס מותו), ולאינו בכ"י.

מה

ר' ישראל ז"ל [ח]).

אֶבֶן יְקָרָה בְּשִׂחַם לֹא תִסָּלֶה, הַכִּי [ג])

עַל־אִישׁ אֱלֹהִים מְסוֹכֶכֶת [ד]) בְּשׁוֹלֶיהָ

אֶתֵּן מְקוֹמָהּ כְּאֶבֶן הַשְׁתִיָה, אֲשֶׁר

שָׁכַן כְּבוֹד אֵל לְעֶמָתָהּ וְעָלֶיהָ

מה נורא המקום הזה

מחזה שדי יחזה

כל איש אשר נשאו לבו

לראות בו

כי בו נגנזו כלי המקדש ההראל

הארון וישראל [ה])

איש אשר הקדישו האל [ו]) מכל סגלתו

קדש ישראל לה' ראשית תבואתו

צדיק שומר אמונים

פור נתן לאביונים

תחכמוני ראש השלישים

חכם חרשים

בֵּאֵר כל תעלומי התורה

ח) נרמז לי שהוא לחיו של ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם, ושהוא הנזכר ביוחסין בין תלמידי הר"ח; וזה לחי תומר ברקותי כי זה וזה היו חכמים, והי' שמם ישראל, והי' שם לחביהם יוסף (עיין למעלה מלבה מ'), והיו בעיר לחת ובזמן לחד. וחבל על לחבדין, סירוס התורה הנזכר במלבה הזאת. ג) במזקל ליון הלח תשלי. ד) יח"ח, וכ"י מסובכים.
ז) במקום החרון והלוחות, הוא לומר כי לחן שתים זלת נגנז תחתיה החרון וכ' יזרחל. ה) נכ"י יזרחל.

Abne Sikaron. ז 7

אחת מהנה לא נעדרה
הכין לבבו לדרוש דת אל
ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל [4]
הוא הרב החסיד הענו ר' ישראל וצ"ל
בן כבוד ר' יוסף ריחב"ע [3]
בשנת החסיד [2] בז"ך מרחשון
סף כתר החכמים וְעֲבָיָם
ויחנצלו בני ישראל את עֲדָיָם
ועלה בית אל [7] ומקדשיו
אבי אבי רכב ישראל ופרשיו
ויקרא לו אלהים
תפארת ישראל
שב לימיני זית רענן יפה פרי תאר
ישראל אשר בך אתפאר

מט

בן דאוד [5].

גַּנְגַּנוֹ [1] בֶּקֶבֶר וֶה גְּבִיר מְשֹׂרָה, שַׂר הַיָּקָר, בַּמַּהֲלָל שָׂרָה
משֶׁה בְנוֹ יוֹסֵף בְּנוֹ [6] דָּאוּד גָּבַר [8] בְּרֹב עֻצָּה וּבְגְבוּרָה
עבד

---

[4] לולי נרמז כאן שם הספר. [3] רוח ה' תניחנו בגן עדן, וכב"י התב"ע. ואגב ארחין לעיר אזן הקורא כי מה שכתוב כה וכה במנחת קנאות נכתוב, כ"ל נכתוב, והוא ר"ת נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ.
[2] נכ"י נקוד על הה"ח והחי"ת והסמ"ך והלמ"ד. [7] מלת אל לחיננה נכ"י.
[5] שם מספרו, ולפי נערכי כמו דוד בל"ה; ונכ"י דלות בתי"ו, אבל למטה דלוד בדל"ת. [1] תבה זו לחיננה נכ"י.
[6] נכ"י ן'. [8] נכ"י גביר.

עֶבֶד לְעִבְרִיִּים [ד], וְחָלְקוּ לוֹ מַלְכֵי עֲרָב בָּבוֹד וְגַם מִשְׂרָה [ג]
גָּבַר בְּעֹז וּבְהוֹד וּבְנָכָסִים [ג] וַיַּקְנְאוּהוּ דִּבְרֵי סָרָה
. . . . . בָּא [ז] אֶל סְפָרַד, אָז הִתְנַבְּלוּ [ה] עָלָיו בְּנֵי סוּרָה (?)
. . . . . לִשְׁמָמוֹן תִּהְיֶה, וְהֹרְגָיו יֵחֵזוּ צָרָה
מֵת [ו] בַּחֲמִשֶּׁת הָאֲלָפִים [ו] וּב־־־חֲמוּז [ח] עֲשָׂרָה בּוֹ בְּיוֹם עֶבְרָה
. . . . . נַפְשׁוֹ בְּגַן עֵדֶן תִּהְיֶה [ט], וְיִתְכַּפֶּה בְּסוּת אוֹרָה [י]

ב

ו' טוריאל

האבן הזאת לזכרון
למען ידעו דור אחרון
כי נגנז תחתיה פֶּרַח נעים
ילד שעשועים
תמים דעים
היה קורא בתורה
ושונה במשנה ובגמרא
למד מאביו מה שלמד מרבותיו [כ]
את חקי האלהים ואת תורותיו

[ד] נכ"י לעברים. [ג] נכ"י ומשרה. וטעם הבית הזה כי היה עמו כעבד עם לחיו בני ישראל, ע"פ שהי' גדול מלכל מלכי ישמעאל, וחלקו לו כבוד ומשרה — הוי החוקקים חקקי אבן, מתי תשובו תחוקקו כמעשים הללה?
[ז] נכ"י נרוש עוז ונהוד ונכסים. [ז] נכ"י ובא.
[ה] [ו] תבה זו לינה בנכ"י.
[ו] נכ"י מלפים. [ח] נכ"י וכ' תמוז, ואולי לאחר מלת החלפים היה כאן תבה קטנה הכוללת פרט השנה. [ט] נכ"י יהיה, ואולי התבות שהיו בראש הבית הזה (החסרות בנכ"י) היו מכשירות מלת יהיה, כעין אם למרנו: משכן כבוד נפשו בג"ע יהיה. ואם תרצה תוכל ג"כ לקרות נפשו בג"ע יהיה, לשון נופל ומנוחה. [י] נכ"י תרוכה. [כ] מה שלמד וכו' לחיו מרבותיו.

והיה בן ט"ו שנים
ובדעת כבן שמנים
ברוך מבנים אָשֵׁר נ"ע
בר' יוסף בן טוריאל האל ינחמהו
נפטר במגפה בחדש תמוז שנת ק"ט
וימים אחדים לפני מותו
בנה ביתו
ואמש נהפך קול חתן וקול כלה
קול יללה
וישב אב נכאב ונדאב
אלהי מרומים
ישלם לו נחומים
ולשובב נפשים
זרע אנשים[ב])

נא

ז' חמיד

אבן מוסדה
לאות ולעדה
כי תחחיה נטמן
בחור נאמן
ישר דרך
שפל ברך
חפארת רֵעִים[ג])
נחמד ונעים

[ב]) ויתן לו ה' זרע קמר, בן זכר שיהי' למציב נפש לו ולקבתו.
[ג]) נכ"י דעים.

ר' אברהם בר' אליסף בן חמיד
עודנו באבו נקטף
וּמְבֵּין אֶחָיו נחטף
ועזב את אביו ומת
ובירח תמוז שנת חמשת אלפים ומאה ושבע ליצירה
שב למרומו
עם בניו (?) וכל עמו
ואברהם שב למקומו

נב

ן' אלפאנדרי

קְרֹבוּ נָא כָּל־עֹבְרֵי דֶּרֶךְ אֶל־קֶבֶר אִישׁ נָעִים נֶאֱהָב
וּשְׁאוּ עָלָיו תָּמִיד קִינָה אִמְרוּ אֵיכָה יוּעַם זָהָב
נגנו בקבר
יצחק בר' יהודה נ"ע בן אלפנדרי
ונפטר ביום ראשון לחדש כסליו
שנת חמשת אלפים ושתי' לבריאת עולם

נג

פלכון

נגנז בקבר נבחר בבנים
משכיל כבן שמנים
אברהם בר' משה ן' פלכון ונחטף
והובא בחדש סיון שנת ה'אלפים וק"ט ליצירה ובעודו באבו נקטף

. . . . [ב]) . . . . .

וימת בחיי אביו ואמו

נד

מבני שושן

אבן שלמה וצדק היתה לראש פנה ומוסדה
בעבור תהיה [ג]) לעדה
כי נגנז תחתיה נשיא קהל ועדה
חכם בְּחוּשַׁי
ונשיא כְּיִשַׁי
רופא חולים ועוזר דלים
ממשפחת שרים וקצינים
פחות וסגנים
ואבותיו ידועים מקדם לעמוד בפרץ
נשיאים מקצה הארץ
והגזר והעדות
על שושן עדות
והוא בן חיל [ג]) ובעד עמו בפרץ נצב
ולפני מלכים יתיצב
הוא גביר מאיר הרופא מ"ב בן כבוד ר' יוסף בן שושן
נפטר לעולמו
ויאסף אל עמו
בחדש אב שנת קע"ה לפרט
ונכספה וגם כלתה נפשו
לאור בצור קדושו

[ב]) הנחתי המקום חלק, כי נסתם הכ"י בלתי מובן לי, וזה הוא: כי עתי הבדק ונרטף — ורבו השערותי והשערות תלמידי, ולא נתקררה דעתי בלחת מהן. [ג]) בכ"י תהיה לי. [ג]) בכ"י כן תזל.

לחזות בנעם ה' בשמי מרומים
ויפגעו בו מלאכי רחמים
ורוחו ונשמתו בשמי מְעוֹנָי[ח]
מאיר עיני שניהם ה'

נה

אהר .
הוא דון אברהם ן' שושאן.

תורה וגדלה במקום אחד
נגנזו[ג] תחת האבן הזאת יחד
היא אבן השתיה
כי שמה קבר אבי התושיה
איש אשר רוח אלהים בו
תורת אלהיו בקרבו
יועץ וחכם חרשים
תחכמוני ראש השלישים
איש חמדות
מדבר בו נכבדות
עץ חיים אשר לא יִבְלוּ[ד] עליו
כל עץ בגן אלהים לא דָמָה אליו
ותהי המשרה על שכמו
נודע בישראל שמו
ר' אברהם ן' שושן
היה למשפט חשן
אשכול הכפר
הנותן אמרי שפר

[ח]) נכ"י מעונים . [ג]) נכ"י נגנז . [ד]) נכ"י יובלו , ואולי היה כתוב יִבָּלוּ .

אב לַתלמוד אֵם לַמקרא
בֵּאֵר לחידות התורה
כמה ספרים לַתלמוד חִבֵּר
ובמקרא אין לו חָבֵר
לא הניח חכמה שלא למד
כמה נסיונות נתנסה ובכלם עמד
וקבלם בשמחה ובחבה
ונפטר באהבה רבה
כ"ד באלול שנת צ"ט[6]
ועלה לשמי שוכן מעונָי
ואברהם עודנו[7] עומד לפני ה'

נו

אבי זמרה

איש חֶמדות
מְדֻבר בו נכבדות
חכם בדת התמימה
בישישים חִכְמה
בחר בַּכֶּשֶׁר ומאס בעשר
הישיש החכם ר' יהודה בר' אפרים בן אבי זמרה
עד מותו עמד בכחו
לא כהתה עינו ולא נס לחו
ויאמר נער הייתי גם זקנתי
ובשער[8] החכמה ישבתי[7]
הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה
עודני היום חזק ברעת ובבינה

---

[6]) נכ"י נס. [7]) נכ"י עובר. [8]) נכ"י ובעד, וחולי ל"ל ובכל.
[7]) נכ"י יסבתי ונעתי, וחולי ל"ל ולח נעתי, או ולח זעתי, וחולי והתלוננתי.

ובכ"ח במרחשון שנת תשעים ואחת [6])
בקש לנפשו נחת
לשרת לפני עושה פלא
ויאמר ה' יהודה יעלה

נז

בן ששון

האבן הזאת והמצבה
בהר שפר חֻצבה
כי נגנז תחתיה מאיר עינים
מר עובר לכל אפים
שמן ששון מרקחו
נדדו [3]) נתן ריחו
גבה ונשא
והצליח ועשה
בראש הכבוד נצב
ולפני מלכים התיצב
הוא ר' מאיר מ"ב בן כבוד ר' אברהם רי"ח בן ששון
נפטר במגפה בחדש אב שנת מנוחה
עוב את האדמה לְכָלָה וחרץ
ועלה מן הארץ
דרך גבולו
לחלקו ולגורלו. —

---

[6]) בכ"י וקחד. [3]) בכ"י נרדי.

נח

ר' אלדויא

איש תם וישר
ובכל מעשיו מְאֻשָּׁר
שם טוב קנה לעצמו
ועל טוב יזכר שמו
איש אמונות רב ברכות
אשר ברכו ה' צבאות
אסף מקנה וקנין
ולעניים[ה] נתן ענין
כי חננו ה' וכי יש לו כל
וברך את אברהם בכל[ו]
ויתן לו מעשר מכל
ולאברהם הטיב בעבורה
ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה
ודגלו עליו אהבה
וימת אברהם בשיבה טובה
הוא הזקן הנכבד ר' אברהם בר' יצחק נ"ע בן אלדויא
יצא מאפלה למקום אורה

נט

ר' ששון עוד

עד הגל הזה ועדה המצבה
כי שם נגנז בחור וטוב דגול מרבבה

ה) בכ"י ולעניים. ו) תבה זו חיסרה בכ"י.

ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח
הולך וטוב וריחו בריח המר מרחוק יריח [ח]
ובכל הארץ זאת מודעת
כי נגעה ידו בעץ הדעת
ואכל מפריו
כי מה טובו ומה יפיו
והשכיל בתבונה ובדעת ומזמה
ויספר שחקים בחכמה
ובמעלות השמש אחז
ולא אנים ליה כל רז
וספר רפואות עמו נגנז
וכל מעשיו נחמדים מוהב ומפז
ואם נגעה ידו בעץ הדעת
בעץ החיים לא יָכְלָה לגעת
כי נחטף צעיר ימים ברוך מְבֹנָיִם
ולא זָכְתָה נפשו להיות כל ביתה לבוש שנים
וקראהו אסון
והוא כאלונים חסון
הוא יוסף בר' אברהם בן ששון
ומנורת אביו היתה בשמנה נרות
נר לכל אחד מבניו והיו למאורות
ואחר אשר כבה נר יוסף ביום עברות
אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות
ויאסף אל עמיו ויצא מאפלה לאורה
בישמנה עשר יום לחדש אדר שנת תשעים ושש ליצירה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה. —

[ח] נכ"י ירים מרקיח.

ם

בן בקואה

נקבר בקבר איש משכיל וחלמיד
ירא את ה' במצותיו חפץ תמיד
וקבע עתים לתורה
נושא ונותן באמונה
דובר אמת [ח] גבעת הלבונה
משכמו ומעלה [ז]
גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב
שמו יוסף בר' יהודה נ"ע בן בקואה
אשר צפה לישועה [ג] וְקִוָּה
נחטף מלוה ה' חונן דל [ד]
והוא בן טַל [ה]
[ו] בתשרי שנת אגלי טל
על חמשת אלפים לָקָחוֹ [ז]
ונאמנה את אל רוחו
בטל [ח] ירוה צחיחו
ובמקום גדולים ישים [ט] מנוחו
ובעת יחיה מתים משיחו
יעמוד יוסף בטעמו וריחו. —

ח) הלשון נראה חסר. ז) גם כאן חולי חסר. ג) כ"י יבוא.
ד) נחטף ר' יוסף בהיה חונן דלים.
ה) בן ל"ט שנים, כך אני לומר מסברה, וכ"י אחרון טל.
ו) כ"י נס', וחולי ל"ל בה', בת', כנ', וכיולא בזה.
ז) לקח אותו אלהים. ח) נכ"י כטל. ט) כ"י יסדים.

סא

ר' שושן

זאת מצבת קבורת סטבונה
בת ר' זיזה נ"ע בן שושן
נפטרה שנת בטח[6] על חמשת אלפי ומאה
ובמותה נפסקה שלשלת אבותיה
[3] שבה
על בעל נעוריה ישבה

סב

ר' ישראל עוד

מקנה השדה והמער' אשר בו לאחזת קבר
לאיש מצאהו שוד ושבר
על מות לַבֶּן בחור וטוב
כגן רטוב
קם עליו כזדונים[3]
גוי עז פנים
השקהו מֵי רוש
בא עד הראש
ויכהו בצדיה
מכה טריה
לָאָרֶץ חַיָּתוֹ דָּבָה
וַיַּצֵּק דם הַמַּכָּה
נתנהו בדמו מתגאל[7]
נער ישראל

---

[6]) נכ"י בטה. [3]) קולי מסקי. [3]) קולי כ"ל כזדוניס. [7]) נכ"י נתגאל

הוא ר' ישראל בר' משה
בן ישראל, דמו יֶחְשַׁב כדם קרבן אִשֶּׁה
הַשָּׁבִי ישראל חלל
בשנת על במותיך הלל
אי ניסן [ו] . . . . . .
וראש לא נשא מיום נָפְלוּ
עד בא המשחית אל ביתו
בְּפֶסח ויָּמָת אותו
תהי מיתתו כפרה לנשמתו
ויאסף אל עמיו
תהיה נפשו בסוד נקיים
צרורה בצרור החיים
יפרוש כנפיו עליו האל
אלהי ישראל

סג

אחרת עוד

רְאוֹ צִיּוֹן לְסוֹפֵר הַחָכְמָנִי יְפֵה . . בְּוֹ־עֲלִיָּה [ג] אִישׁ אֱמוּנָה
שְׁמוֹ יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל [ד] וְנִפְטַר שְׁנַת [ז]נד [ה] בְּכִסְלֵו נָד וּפָנָה
וּמַלְאַךְ רַחֲמִים מֵעַל קָרָאוֹ וְאָמַר [ו] לוֹ עֲלֵה סוֹפֵר [ז] וְשֵׁב־נָא [ח]

[ו] נראה שהכוונה בחד עשר בניסן, ואחר הטור כך הוא בכ"י: נס לקחהו מבל. [ג] בכ"י יפה נוף רוכן עליה.
[ד] מטפסת היזרעלי. [ז] בכ"י בשנת.
[ה] חסר תנועה אחת, ואולי ל"ל נדד, ובכ"י בשנת נר.
[ו] בכ"י ויאמר. [ז] בכ"י עלי הסופר. [ח] על זה שנוי הסופר.

סד

אחרת עוד.

לְיִשְׂרָאֵל[ח] נוֹדוֹ אֲשֶׁר חָשְׂכָה שִׁמְשׁוֹ
וְהָרְעִים[ג] הַיּוֹם זְמָן וַיַּרְעִישׁוֹ[ד]
שְׁנַת שִׁשִּׁים נָאְסַף[ז] וְשָׁלֹשׁ לַיְצִירָה
וְלֵאלֹהָיו[ט] נִכְסַף וְלוֹ כָּלְתָה נַפְשׁוֹ
רָאֵה[י] יִצְחָק בְּנֵךְ בְּכוֹרְךָ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר אָהַבְתָּ[ל] שִׂים יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ

סה

אחרת

בָּהִיר[מ] בָּנִים יְהוּדָה בֶּן־שְׁלֹמֹה יָלִיד נֶחְמָד וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָא[ט]
בְּרֹאשׁ אֱלוּל[י] וּבְשָׁנַת[כ] הַחֲמִשֶּׁת אֲלָפִים מֵת[ל] וְשִׁשִּׁים לַיְצִירָה

סו

אחרת עוד

האוינה רועה אבן ישראל
קול הֶמְיַת צבי ישראל
בן־יוסף

ח) לחיים זה שהי' ממשפחת הישראלי. ג) מסר תנועה לקמץ.
ד) נכ"י והרע ריעו. ז) תבה זו חיננה בכ"י. ה) בכ"י ואל אלהיו.
י) תבה זו הוספתיה מסברה, ובכ"י לת. ל) בכ"י לאב לך. מ) בכ"י בחור.
ט) ממשפחת הישראלי. י) לע"פ שבנחמי' ו' ט"ו לאלול נקוד קמץ, המסורר היתר לעצמו להניעו בתנועה. כ) בכ"י בשנת. ל) תבה זו חיננה בכ"י, וחס תרגה לחמור סף, סם, לו נד.

הכה מכת . . . ונפל חלל
ובעשור לחדש בשבט [ס])
יזכר זכרו כוית רענן
ובנים לא היו לו

סז

כן טשאט

זאת ליהודה
נצב על העדה
כי היה ישר [ב]) ונאמן מהיר במלאכתו
. . . [ג]) ללמד את בני ישראל תורה
כדת וכשורה
לדרוש לרבים להדריכם בדרך ישרה
הוא ר' יהודה נ"ע בר' אברהם בן טשאט
נפטר בחדש מרחשון בק"ח ליצירה

סח

ן' קרישף [ד])

נַגְנַז בְּקֶבֶר זֶה אֱנוֹשׁ עָנָו עִם פְּעֻלַּי צֶדֶק פְּעֻלּוֹתָיו
יָשָׁר וְסָר מֵרָע וְאִישׁ צַדִּיק הָיָה וְגַם תָּמִים בְּדֹרוֹתָיו
יְצָחָק בְּנוֹ יוֹסֵף שְׁמוֹ בֶּן־קַרְיִשְׁף [ה]) לַכֹּל אֱמֶת [ו]) נוֹדְעוּ אֱמוּנוֹתָיו
בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם נָד [ז]) וְעוֹד שִׁשִּׁים חַ"י בֶּאֱלוּל נִטְמַן בְּעַפְרוֹתָיו

ס) כאן נרשם מספר . ב) נכ"י שר . ג) נכ"י והומת . ד) נכ"י ן' קריספ .
ה) נכ"י ן' קריספ . ו) נכתב . ז) נכ"י כ"ר .

סט

ו' אלחרב

בשנת מאה ותשע לפרט היצירה
שנת עברה וזעם וצרה
היא שנת המגפה
אכלה יְבול הארץ וקטפה[ח])
עקרה הרים וישטפה
וְנִכְרַת בגזרת עושה חזיזים
בן מבין ומשכיל בחור כארזים
בו נכללו כל נתיבות
מֵישָׁרוֹת ומעלות טובות
ר' שלמה בר' שמואל נ"ע בן אלחרב
עלה למנוחה
יקיץ לקץ הימין עם המנויים
הכתובים לחיים

ע

כארקאסן [ט])

בקבר זה נקבר
איש שכל ונבון דבר
נקי כפים ובר
מלא הוד וחכמה
ודעת ומזמה

[ח]) נכ"י נקטפה. [ט]) למטה בתוך המגנה כתוב מלסאלקסטן, ולא ידע לי זה יכבר הזה מו זה.

יועץ וחכם חרשים
טוב עם ה' ועם אנשים
רופא מֻחָלַיִם הַנְּפָשִׁים [ד])
ומזרע קדושים
שמו ר' יעקב בר' יצחק נ"ע ן' אסארקסטן
נתן כל ימיו אל לבו
לאהוב את ה' ולדבקה בו
וכאשר בארץ [ג]) פרץ פרץ
בקדושים אשר בארץ
ותפרץ [ב]) בם המגפה
נאסף אל עמו
ועזב את הארץ ועלה לשכון [ז]) מרומו
ובי"ב בתמוז שנת מנוחה היתה [ה]) יד אלהיו עליו
לשובב יעקב אליו
לתת לו יד בין חסידיו ולעבור בראשם
ויאמר ה' אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם
ויעקב הלך לדרכו לראות פני דר נגהים [א])
ויפגעו בו מלאכי אלהים

עא

ן' ישראל עוד

נגנו בקבר זה ר' שלמה בר' יצחק ג"ע ן' ישראל
אשר שם מגמתו לעסוק בתורה
ונפטר שנת מנוחה

ד) יחזקאל י"ג כ', ובכ"י מחלייס הנפשיים. ג) בכ"י נפרץ.
ב) בכ"י ותפרוס. ז) בכ"י לשוכן. ה) בכ"י כי היתה.
א) בכ"י נגוהים, ואם תרגה לשון גְּבֹהִים.

עב

אחרת

אבן מוסדה
לאות ולעדה
כי תחתיה נטמן
איש ישר ונאמן
יוסף בר' שאול נ"ע בן ישראל
נפטר בירח אייר שנת בימין צדקי תמכתיך

עג

הנמצא כזה
נטמן בקבר זה
בן נחמד ונעים וילד שעשועים
מְבִין רֵעִים אָהוּב תמים דעים
והוא עודנו נער
מארץ ננער
ר' יצחק נ"ע בן החכם ר' שלמה תנצב"ה ן' אלמסעודיה
הלך ופנה
והוא בן י"ח שנה
קצר שנים
ולבבו בָּן[ע]) כבן שמנים
נפטר במגפה
בארבע' בתמוז שנת האם תמנו לגוע.—

ע) נכ"י בו.

עד

על מצבת החכם ר' אברהם ן' אלפכאר ז"ל

והיתה שבורה ולא נשלמה קריאתה.

שְׁכוֹר מֵיֵין הַתַּרְעֵלָה כּוֹר לְמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה [ס]

. . . . . [ג]

. . . . שָׁמָּה קִבַּר אַבְרָהָם רֹאשׁ כָּל־מַקְהֵלָה

נָגִיד וָשָׂר אַךְ לַמּוֹסָר עַל [ג] כָּל־מְשֻׁרַת שַׂר הַלֵּלָה

בָּא [ו] קֵץ לָבֹא אֶל הַשָּׁדֶה לִהְיוֹת עֵדָיָה [ה] מִתְנַצֵּלָה

וַיֹּאמֶר עַד פֹּה תָּבֹא [ו], לֹא [ו] תוֹסִיף; בָּאָה הַמַּכְשֵׁלָה

. . . . . עֶלְיוֹן מִתְנַבֵּלָה

וּבְכֵה וּנְהֵה וֶאֱמוֹר אַךְ הֶ־־־־בֶל כָּל־אָדָם נִצָּב [ס] סֶלָה

עַל עָפָר יִשְׁכָּבוּן לַמַּע־־־־־־־בָּה . . . . . .

. . . . . [ט] . . יִבְטַח הַנָּצָל [ו] מִשְּׁאוֹלָה

והנה בה קבר הגבר הוקם על
במאמר ובפעל
סגלת המלכים
ותהלת הנסיכים
שר וגדול
המעון המגדול

[ס] המשורר קורא לאותו הקבר מערת המכפלה, על שם שנקבר בו איש נדיב שמו אברהם. [ג] השמטתי הנית הזה הכלתי מובן לי, וזה לשונו בכ"י: תשקף סף נעל נוסף יכילך כל תהלה.

[ו] תבה זו חיננה בכ"י, והכוונה לדעתי כי שרתו היתה מהללה יותר משרת כל שר, כי הוא לא היה נגיד ושר להנאתו, אלא להדריך את העם בדרך המוסר. [ה] בכ"י בחה. [ס] בכ"י עדים. [ו] תבה זו חיננה בכ"י. [ו] בכ"י ולא. [ס] תבה זו חיננה בכ"י. [ט] מסגרה מלקתי הנית הזה לשנים. [ו] בכ"י וכנוה להנצל.

ר' אברהם בן כבוד החכם המופלא הנשיא[6] בן אלפאכר
ונפטר בליל רביעי כ"ה יום לחדש טבת
שנת ארבעת אלפים[3]

עה

על מצב' החכ'השלם הנשיא ר'יוסף ן'שושן[4]

תאר נוה בית הנגסת החדש הי"ג

האבן הראשה תשואות חן חן לה
מקום הצדק יקרא[7] לה
כי נגנז תחתיה הנשר בעל הכנפים
וכל שרי המלך משתחוים לו אפים
הנשיא הגדול[5]
גבור התורה ואלוף המשרה
בחיר ה' וידידו
יסוד עולם ועמודו
מופת הדור ופלאו
ממזרח שמש ועד מבואו
הוד היקר וכבודו
בשמים עדו ובמרומים סהדו
החן משוך אליו
והחסד נטוי עליו
מטעם המלך וגדוליו

---

[6]) חסר שם החג, ואני לא אדע שם הוא החכם הנזכר הסר הטפסר הרופא ר' יהודה בן אלפאכר, תאר כתב לרד"ק נגד ספר המורה.
[3]) כאן חסר (לדעתי) המלות והעשרות. [4]) ידידי אלמולי יש בידו כ"י פירוש לתנות לר' יוסף בן שושן. [7]) נכ"י נקבה. [5]) נכ"י הנשיא הגדול הרב החכיה, וחולי כ"ל ולנו כלב החכיה, או (כדעת י"ח) הרב המורה.

המזלות[1] דגליו
והכוכבים נשׂאי כליו[2]
איש חמדות ומבין חידות
ובתבונות לו[3] עשר ידות
השר המפסר
אשר מדרכי ה' לא סר
מחמד עינינו ומשא נפשנו
וְרָכְבֵנוּ וּפָרָשֵׁנוּ
החכם המופלא
הנשיא המעולה
מר' ורב' יוסף ן' שושן
אשר היה רם ונשא וגבה מאד
בר כבוד הישיש החסיד פטיש החזק ר' שלמה תנצב"ה
- נפטר בשלהי שבט שנת ויבן את הבית ויכלהו

תם ת"ל

על מצבת קבורת הר"אש ז"ל.

האבן הראשה תשואות חן חן לה

תם

אמר שד"ל: כך נמצא בכ"י, תהלה תם ת"ל (תהלה לאלן), ויתכ"ב על מצבת וכו', ועוד שנית תם; והדבר קשה מאד, איך אחר כמה מצבות ממשפחת הר"אם שנעתקו למעלה, מצבת הר"אם עצמו הושמטה, ולא נכתבה רק אחרי תשלום הספר. וקשה מצבת הר"אם הנתונה כאן, וגרוע שהעקר חסר ממנה, ואולי לפנינו רק תחלתה, כי מלית האבן הראשה

---

[1]) בכ"י המולות. [2]) הכוונה כי מעלתו למעלה ממעלת הכוכבים והמזלות. [3]) תבת לו לינוק בכ"י.

וגו' מצויה במצות לחרות, כגון בחותה שלמעלה מזו. ולולם יתכן גם כן לומר שאין המכבה חסרה כלום, ושהמלות הללה לבדן כוללות כל מצות קבורת הר"ת, כי מה לורך לחדם מפורסם, הלריכות בתהלותיו? והנה במלות התבן הראשה נכלל גם הנפטר הר"ת, ובמלות חן לה נרמז מספר שנת המיתה שהוא ה' אלפים פ"ח. ומה נכבד הציון הלז בקומר לשונו!

והנה אם אמת היה הדבר שכך עלה במחשבה לפני בעל המכבה (מה שאין לני נשבע עליו, ואולי חלום חזיון שוא הוא), יתכן (בדעת יח"ת) שנחקק המלות הללה במצבת לחת הר"ת (למעלה מכבה ח') שכתוב בה וכמותם לא נפרדו, וכתבו מצבת הר"ת בלד אחר מן המכבה, והמעתיק לא רלה המלות ההן או לא הבינם עליהן, כי לא עלה בדעתו שיהי' נרמז בהן ענין בפני עלמו; ואחר שהשלים ספרו שמע מזקני המקום כי המלות ההנה הן הן מצבת קבורת הר"ת, ואז הוסיף לותן בסוף הספר.

ועתה נכל לבבי לחברך את ה', לשר הקרה מטמונים יקרים לפני, ולאין לוניס הרבה עלמה, לברוף רוב סיגי השנועים המחשיכים אור המצבות הללה בכ"י, ומונעים הבנתן. וגם ידעתי כי רבים מן הקוראים לא יעלו על דעתם כובד היגיעה אשר היה לי במלאכת ההגהות וההערות הללה, כדרך שלא הבינו יגיעי ועמלי אשר עמלתי במלאכת בתולת בת יהודה, לסדר השירים לנסיעת ת"י לפי מקומם וזמנם, ולפרש תעלומות מליותם, הנעולות בבריחי ברזל בעדנו לנגזי הדור האחרון, אשר לא הורגלנו בשירי חול אשר אנו משוררי ספרד הקדמונים על דרך מליות הישמעאלי' וחידותם, הרחוקות ברחוק מזרח ממערב גם מדרכי שירי לשונות לינרופא, גם מדרכי שירי הקדם אשר במקרא. ועם כל זה לא לרפה ידי מעבוד עוד עבודות כאלה, להוליא לאור מטמוני מסתרים, הנשכחים מלנוע, ותוחלתי מה' שיהיו יגיעי לעזר ולהועיל לבני עמנו, להחיות בלבבם אהבת לשון אבותינו, אשר למודה מתמעט והולך יום יום בדור הזה.

ועתה ידידי קורא בלבב, קח נא מידי קלת תקונים ונוספות למה שכתבתי במקומות אחרים.

הערות על כרם חמד ד'.

א

בלוגרת השבת (שם עמוד 168) כתב רחב"ע כי טעה הגאון שאמר כי רחל רגע קדרות השמש בנגדאך לא היה בעת המולד, על כן אמר כי מצאנו הקדמונים

הקדמונים לא היה בדקדוק יפה; רק חזנונס (על קדמונינו בקביעות החדשים והזמנים) הוא הנכון, והוא (בלשון) טעה לרגע טעיות וכו'. והנה החכם המפורסם הרב שי"ר הוכיח בחכמתו כי הגאון המאור כאן הוא הוא רבנו סעדיה, כי בתשובות רשב"ן ח"ג סי' רט"ו כתוב מפורש כי רבנו סעדי' גאון הוא שראה הקדרות בבגדאד שלא היתה ברגע המולד. ועל זה נ"ל להוסיף כי למנס רבנו סעדיה גאון לא כתב ולא הביר ולא עלתה על לבו לומר שחזנון קדמונינו לא היה מדוקדק, ונהפוך הוא כי הוא לומר כי עבור הזנים במאזור על סדר גו"ח לחז"ט, ודחיית קבוע רחץ הזנה מימי לד"ו, ושאר הדחיות הנוהגות בזמן הזה, וכל עניני העבור כמו שהוא הכל נוהג בזמן הזה, כל זה היה קבוע מהר סיני ונמסר בקבלה לימים מפי ימים ממרע"ה שנמסרו לו על פה מפי הגבורה, כי כשנאמר לו החדש הזה לכם נמסרו לו מדת זמן החדש כ"ט י"ב חשב"ג ועבור הזנים וכל הלכות העבור ודחיותיו. כל זה כתוב מפורש בס' יסוד עולם דף ס"ט.

הן אמת כי הוא רואה הקדרות שלא היתה בשעת המולד, אך לזין ספק כי הוא היה מתרץ המניכה הזאת בלחד מדרכי התירוץ, בלי שיוציא מזה כי חשבון קדמונינו לא היה מדוקדק, מאחר שהוא מאמין כי החשבון ההוא מסור הוא לנו מסיני. ואמנם דרכי התירוץ לא נפלאים המה ולא רחוקים, כי הנה רשב"ע עצמו מתרץ ואומר כי חשבון העבור לא נתקן על בגדאד, אלא על ירושלים, ואחרים (ומהם הרשב"ץ) אומרים כי נתקן החשבון על קצה המזרח, ובעל יסוד עולם אומר לא כזה ולא כזה, אלא על שבור הארץ נתקן החשבון. ואנחנו לא נדע בזיזו מן הדעות האלה אחז רבנו סעדיה, לכל מה שהוא למעלה מכל ספק הוא כי הדבה לשר הוציא עליו רשב"ע, לאמר שהוא אמר כי חשבון קדמונינו בלתי מדוקדק, דבת שקר היא.

ב

שם עמוד **93** נשאתי ונתתי על יום מיתת הרי"ף, כי בסוף הרי"ף נדפס שנפטר המחבר ביום שבת י"ח לחיר, ובס' דרך תמים גם בדיוקן רמב"ע לשר בידי כ"י כתוב שנפטר ביום שליתי בשבת עשרה ימים לחדש חיר, והרשב"ד ובעל היוחסין כתבו מיתתו בניסן, לא בחיר. ואחר חקירות ודיקות העליתי שם כי הנכון שהיתה פטירת הרי"ף לא בניסן ולא בחיר, אלא בסיון, ושהי' זה בשליתי בשבת, עשרה ימים לחדש. ושם דחיתי הגהה אחרת שהי' לפשר להגיה, וההגהה לשר דחיתי מלאתיה לח"כ בתוכה ומקויימת בלייטשריפט של החכם גייגער (**II. 369**) בשם החכם פולד מעיר

פרנקפורט. ואח"כ כמובן שלל רב מצאתי בתשב"ץ ח"ח סי' ע"ב בתוב מפורש כדברי, שמת הרי"ף בעשרה ימים לחדש סיון. ותמיהה גדולה היא אלי, איך שום אחד מהחכמים הגדולים חוקרי קדמוניות, הבקיאים בתשב"ץ, לשר זכרו תשובתו ח"ג סימן רט"ו הסותרת לגמרה את דברי, לא זכרו תשובתו ח"ח סימן ע"ב המסייעת דברי סיוע גדול ממש.

ג

שם עמוד **205** העיר בחכמתו הרב החכם המפורסם שי"ר כי בסדר תנאים ואמוראים שהוצאתי לאור כתבתי (שם עמוד **185**): ואח"כ רבן גמליאל ור' יהודה ורבן גמליאל ור' הלל, ולא העירותי כלל על חלוף, הנמצא במחזור ויטרי, לשר (לפי ההעתק לשר שלחתי לו ביום כ"ו לחדש תקל"ח) לין בו רבן גמליאל שני בין ר' יהודה לר' הלל. ואמנם למחת העניין היה לפי מה שאמר. במחזור ויטרי כך כתוב: ואח"כ ר"ג ורבן גמליאל (שתי מלות אלו מכויונות בשתי נקדות על כל אחת מהן) ור' יהודה (שתי מלות אלו מכויונות בנקדה אחת על כל אחת מהן) ור' הלל ותינוקות שמתו וכו'. ואני בשנת תקל"ח לא הבנתי ענין הנקדות ההן ולא חשתי להן, וברחותי שני רבן גמליאל זה לשר זה, השמטתי לשד משם. לבל בשנת תקל"ח, כשזכיתי לרחות העתק שני מסדר תנאים ואמוראים, ומצאתי כתוב בו: ואח"כ ר"ג ור' יהודה ור"ג, לז נפקחו עיני ורחיתי כי הנקדות שבמחזור ויטרי לא לחנם נרשמו, אלא לרמוז כי ר' יהודה לריך להיות קודם ר"ג השני, ולפי זה אין שום חלוף בין נסח לנסח, על כן לא כתבתי על זה שום הערה, ובברט כי רחיתי כי למעלה בשר נזכרו בסדר תנאים ואמוראים כסדר הזה בעלמו: ר"ג ר"י ור"ג והלל. ואני לא לגזור אומר כי בחמת היה ר"ג שני בין ר"י לר' הלל, רק אמר כי לדברי סדר תנאים ואמוראים בשתי ההעתקות שבר רחיתי ממנו, אין ספק שהי' שם ר"ג שני בין ר"י לר' הלל. ונ"ל כי סדר הנשיאים שעמדו לחרי רבנו הקדוש עדיין לריך הוא מקירה ועיון גדול, והחכם שמואל הקטן (**Petit**) כך הוא מונה לותם: גמליאל, יהודה, הלל, יהודה, הלל, גמליאל. ודע כי ההערה האחרונה שבר כתבתי בעמוד **185** אין שם מקומה, אלא בעמוד **186** בשיטה רביעית, כי ר"ג שהזכיר שמואל הקטן שאמר שהי' בשנת **415**, אינו ר"ג שלפני הלל, אלא ר"ג נתרחה.

ד

עוד העיר הרב החכם המפורסם שי"ר (סי 205) כי נוסחת מחזור ויטרי היה לומר ר' ירמיה, לא זוֹר ירמיה, כמו שהדפסתי; וזה לומת, שלא שמעתי לא מצאתי להזכיר החלוף הזה, יען בכל סדר תנאים ואמוראים לא מצאתי בשום מקום שיזכיר דבר בשם אומרו, אך הכל נאמר בסתם, על כן סמכתי על הנוסח הנקוב.

ה

לשון סדר תנאים ואמוראים שם בעמוד 185 קצה מלד, ובקצה הרב החכם המפורסם הנ"ל להולמו ע"י הפוך הסדר, והנני נותן לפניך נוסח מחזור ויטרי והנוסח החדש מאת תקון הרב החכם שי"ר, זה לעומת זה:

נוסח מחזור ויטרי	תקון הרב החכם שי"ר
ורבותינו כך כוללין לותם: הלל, ושמעון בנו גמליאל הזקן, ושמעון בן זקנים, וגמליאל דיבנה, ויהודה בן שמעון (כ"ל ושמעון בן יהודה), ובן ר"ג, ויהודה בנו מת. לומר ר' ירמיה בנו של ר' זעירא בן ט' לבנות לו נזיקים. ולא"כ ר"ג ור"י ור"ג (עיין למעלה הערה ג') ורבי הלל ותינוקות שמתו. ובלותו זמן נהג נזיקות ר"ג ורשב"ג ור"י הנזיק בנו של רשב"ג בנו של ר"י הנזיק, ור"ג ור"י נזיקה ור"ג בתרקה.	ורבותינו כך כוללין לותם: הלל, ושמעון בן גמליאל הזקן, ושמעון בן זקנים, וגמליאל דיבנה, ושמעון בן יהודה ובן ר"ג, ויהודה בנו (מת), ותינוקות שמתו, ובלותו זמן נהג נזיקות ר"ג ורשב"ג ור"י הנזיק בנו של רשב"ג. ולא"כ ר"ג ור"י ור' הלל בנו של ר"י הנזיק. לומר ר' ירמי': בנו של רבי זעירא, בן תשעה לבנות (לי) נזיקים. ור"ג ור"י נזיקה ור"ג בתרקה.

והנה מלבד עניין זרות התינוקות שמתו, שגם הרב החכם שי"ר מז דה שלא ידענו מה הוא, יקשה להבין היות מיתת התינוקות נמשכת (כדבריו עמוד 205) מן ר"ג דיבנה עד רבנו הקדוש, ויקשה ג"כ מלד הלשון "ותינוקות שמתו ובלותו זמן נהג נזיקות ר"ג ורשב"ג וכו'". והיותר קשה לכלי הוא שלא מצאנו בסדר הנזיקים הלכה זכר ורמז לרבן יוחנן בן זכאי, שהיה נזיק לאר החרבן, כשנהרג רשב"ג. ומה לי אם לא היה מבני בניו של הלל? סדר נזיקי ישראל הוא מונה, לא סדר היחס של הלל.

על כן על כל הדברים האלה לבי לומר לי להגיה בדרך אחר, לפי מה שאמר:

ל"ל כי מן ורבותינו עד מלת נשיקים הכל תוספת שהוסיפו לחריס בגליון, ומלות ובלותו זמן דבקות למעלה: הללו בנית שני, ובנות ש"ם למנין שטרות מרכ הבית, יהי רצון מלפני הקב"ה שיבנה במהרה בימינו; ובלותו זמן נהג נשיקות . . . .

ועניין המאמר הזה הנוסף בגליון לפי דעתי כך הוא: "ורבותינו כך כיללין לוחש" להקל על הזכרון שמירת סדר הנשיקי' מהלל עד רבנו הקדוש, קבלת מן החכמים נתנו בהם סימן, והיתה תחבולתם בסימן הזה לנתח שלשלת היחס הזה לנתחים, שכל נתח (חוץ מהרשון והאחרון) תחלתו שמעון, כזה:

הלל
שמעון תב גמליאל הזקן
שמעון של זקנים
שמעון תב יהודה ובן ר"ג
ויהודה בנו מתינוקות שמלו.

והנה במקום שכתוב במחזור ויטרי ויהודה בנו מת, כתבתי ויהודה בנו מתינוקות שמלו, והכוונה להגיד כי רבנו הקדוש היה קדוש מתחלת הוייתו, כי נולד בשעת הגזרה שלא למול, ולכיון ומתו מלוהו (עיין תוס' ע"ז י' ע"ב ד"ה לתר ליה); ובלא ספק גם לחריס יחידי סגלה עשו כן, והנה רבי היה מתינוקות יחידי סגלה שמלו בשעת ההיא. וממלות מתינוקות שמלו נולדו השבושים: מת, ותינוקות שמתו.

ולמנם מלות ר' ירמיה בנו של ר' זעירא וכו' ל"ל שנפלו בהן שבושים רבי', ותחלה ל"ל כי ר' ירמיה בנו של ר' זעירא היו שלא ריב"ז (רבן יוחנן בן זכאי), ומן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא, שרשי תבותיו ריב"ז. וסוף המאמר: בן ט' לכל לר' י' נשיקים, לו בן ט' לבות לו נשיקים, גם הוא מבושם, ול"ל: לכל לא היה מזרע נשיקים. והנה לאחר שבללו בסימנם כל זרעו של הלל עד רבנו הקדוש, הוסיפו לבסוף גם ריב"ז, והזכירו שלא היה מזרע הנשיקים.

ולאחר שסירשתי לשון המאמר הנוסף (לפי דעתי) בגליון, חשוב לתקן ולפרש שאר הלשון לאחר הוא מסדר תנאים ואמוראים עשמו, וזה נסחו לפי דעתי: ובלותו ש"ם למנין שטרות מרכ הבית, יהי רצון וכו'. ובלותו זמן נהג נשיקות ריב"ז (סס זה חסר מן הספר, ונריך להוסיפו, ורק לפי זה יתיישב יפה לשון ובלותו זמן נהג נשיקות), ולאח"כ ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא נשו של רשב"ג, ולאח"כ ר"ג בנו של ר"י הנשיא, ור"י ור"ג ור' הלל, ור"ג

ור"י

ור"י נשיקה ור"ג בתרלה, והנה פרם והוגה (תהלות לאל עליון) כל הלשון הקצה הזה, ומכו כל התמיהות הנופלות בו לפי הגהת הרב החכם המפורסם מוהר"ר שי"ר נ"י.

ולא לחכח תחת לשוני כי זה שהני לומר כי מן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא (שם לחזר לא היה ולא נברא) הוא ג"כ ענין קצה. לחת היה על כן לחרתי, שלא יהיו דברי שלה ביתר תקועה וכמסמרות נטועים, ודי לי שם יהיו כדרבונות, להעיר את לחרים לעיין בדבר ולהעמיק בו מקירתם. והנה גם ידעתי כי הגביר היקר החכם הנכבד מוהר"ר חיים בר יוסף מיכל מעיר המבורג יים בידו סדר תנחים ולחורחים כתוב בשלשה ספרים שונים, ישנים ושנים, ובלחד מהן מלת בכתבן ובלשונן נסחאות הגחון חיל"ת, לחזר חזכתי (עמוד 193) שהם תקונים שתקן מדעתו. ומי יתן ויתעורר החכם הזה להוליח לאור כל החלופים הנמלחים בסת"ו לחזר בספריו.

ו

בענין הנקודה שהזכיר הרב החכם הנ"ל בעמודים 209, 208, לחת כן הוא, כי במחזור ויטרי היה לחר מלת בתרלה, לא לחר מלת שנים, ולחני נמחקתי לחר הנסח הלחר, ולחר עדות בעל היוחסין, וקיימתי שנים ובטלתי לחד, ובפרט לחרי רלותי כי בתקון לות לחת (תש"ל במקום תק"ל) זמן ר"ג בתרלה מסכים עם מה שהניח שמואל הקטן מדתי הקיסרים. והנני מסכים עם הרב החכם המעיר כי לנסח תק"ל (לו תק"ו) נריך לתת הנקודה לחר מלת בתרלה.

ז

בענין ההערה לחזר בעמוד 71, לנשים חכמים ישפטו היתכן לקרוח לנדיב נבל. המקנל כסף ונותן זהב, נקרח נבל!!

ח

בענין ההערה בעמוד 142 לדקו דברי הרב החכם הנ"ל, כי לחרי שבזמן רד"ק היה כתוב במצלי (י"ט ז') לף כי מרעהו בשוא המ"ס (גם כי בספרים המדוייקים שלנו לינה לחת בלירי במצפטה), לין לתמוה על רחב"ע לם כתב מרעיו.

ט

בעמוד 135 נדפס בטעות: שכתבו בלשון עברית ולא נודעו לרש"י, ול"ל שכתבו בלשון ערבית.

ו

בעמוד **137** לשורי נשתנה מעט בדפוס (לו בהעתקה הקודמת לדפוס) ממה שילך מתחת ידי, וכך היו דברי: דע לתה המגדף (לת: המגדף לותי), כי לך עמך מתפלסף ישמעאלי היו דברי, כי אם עם בני ישראל. וסיום הענין כך הוא: אלהי העמים ואלהי הארץ אשר לך ידעת לתה ורבותיך עין וחבן.

הערות לבתולת בת יהודה.

א לעמוד **0** ההערה אשר בתחתית הדף לך ילתה מתחת ידי, לך היא תוספת שהוסיף ידידי החתן המוליך לשור, והלייטונג הנזכרת אם לך רשיתיה עד היום הזה, ואסנהייתי רואה לותה הייתי מזכיר לשבח אם ידידי החכם המפורסם מו"ה יוסף טוב לונץ נ"י.

ב לעמוד **10** סדר לתה כוננת אשר בידי כ"י, הוא מובא ג"כ בתוספות יבמים (יומא דף ע'). ורבנו תם עשה בו הגהות (זה הרשני ידידי המשכיל והנבון החתן הנ"ל), והלשונות המובאים אם בתוספות יבמים הם נמלאים בלתה כוננת שבידי, ואינם בלתה כוננת הנדפס במחזור ספרדי.

ג לעמוד **24** בענין ברכי לסולה מרוח הקדש שבחתי להגיד כי סיום הפיוט ההוא גם בדיוקן גם במחזור קלבריזי כך הוא:

יחיד השיבנו ומבור דלות העלנו
האומר לחרם ולא יורח באורך נהללנו
שמך וכבודך אל נסה עלינו

והנה חתום ברלשי התבות יהודה הלוי בן שמואל נ"ע.

ד לעמוד **43** מה שכתבתי: וּמְשַׁעֲרָה פְּחָנִים, לין דעתי נוחה הימנו, וע"ל להגיה: וּמְשַׁעֲרָה עֲנָנִים, והמשיל הלחיים לשמש, ותלתלי השער לעננים, ע"ד שאמר (עמוד **31**) ושתי מחלפות כחורב וכו' חור לחייך גם מתערב כחור בקר בין ערבים, וכן (עמוד **101**) בחור פנים ובשחור מחלפות.

ה לעמוד 46 במקום חפת חתנים ג"ל לנקד (כדעת תלמידי יח"ל) חבת חֲתָנִים (עם המקרה, מן חֲתָנָה), כי משקלי הצמות משתנים יחד, והקדמונים היו מתירים לעצמם הרלועה בענינים הללה, וכמו שרגילנו שלמר ר' יהודה הלוי (עמוד 65) חֲרָבָה במקום חָרְבָה, מפני שהרבוי הוא חָרְבוֹת, וכן עמוד 85) מָחָנָיו במקום מַחֲנָיו, וכן (עמוד 108) נָחָלָה במקו' נַחֲלָה:

ו לעמוד 56 לענין שלמרתי שם בהערה ב', כי רחוק בעיני שישתמש המצורר במלה לחת בסוף המרוז שתי פעמים בשיר לחד, מלתי לח"כ שלין למדין מן הכללות, כי הנה לנו בעמוד 66 ובעמוד 67 מלת רוח להורלה לחת בעלמה, וכן בעמוד 68 ובעמוד 69 קבריס, וכן בעמוד 43 פניים שתי פעמים, שלל שהטורים ההם שונים בהם הפניים הם קלים ולריכים עיון, ואולי היה שם הכלה פניה.

ז לעמוד 63 במקום זה יעבור לנחות וזה לנחות, יתכן להגיה: זה יעבור לָנָחוֹת וזה לְדָחוֹת, כלומר זה יהללהו למחוז חפלו, וזה ידחהו ויהחיקהו מדרכו. כך עלה במחשבה לפני ידידי הקלין המהלל ברוב התשבחות הפ"ום כמ"ר גבריאל יוסף בר מהר"ר מלויר טריאסטי, וידידי החכם הרופא מהר"ר שמואל חי דח לח וולטח, ותלמידי (בני נכורי, חשר למד עמי מלז בשנת תקפ"ח) מהר"ר אהרן יוסף (חשר שרתי לו השיר הלחר עשר מכנור ועיס), בן ידידי מורי ורבי מהר"ר מלויר רחנדענגער נ"י.

ח לעמוד 68 לפי משקל השור, מלת ממתקים לריכה להיות בשוא נע, ובן מלחתיה בתנ"ך גדול שנת רפ"ה בשיר השירים ובנחמיה בת"ו רפה, ובן כָּרְבַּדִּים במשלי, הני"ת רפה.

ט לעמוד 112 במקום: סביב לך אם לְחַבָּה, בנוין פִּעֵל ע"י- יְלַחְבוּ הקהל, נרלה לי לנקד לְחַבָּה בנוין הקל, ע"ד בָּלְחוּ השור; כי נרלה שהתכוין המצורר לנחק במלות לְךָ אֵשׁ לְחַבָּה, לְבָה אֶשְׁלַחְךָ, הלומות במנטח מכל וכל, ושונות בהורחתן.

ואני צטרס למצוך ידי מן הקונטרים הזה, עוד זתי הערות לערוך לפניך ידידי הקורא.

הלחת היא כי בתשובת רב זרירא גאון, במקום שאומר (יומסין דפום למשטרדם דף פ"ו ע') תלמוד ומצנה לא לכתיבו, אלא תרוני הוו מתרגי, וזהירין רבנן למגרסינהו על פה, אבל מנסחי דכתיבי דאמרינן בתמורה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב וכו', ע"ל שחסרה מלת לא, וע"ל אבל לא מנסחי דכחיבי. זה ע"ל דבר פשוט מאד, ולא הייתי מזכירו אלא מפני שראיתי כי הוקשה הדבר לאחד מחכמי הדור, לז אמרתי: מה שהוא פשוט בעיני, אולי אינו כן לעיני אחרים.

הגנית היא כי למעלה בהערותי למלכה חמישית אמרתי כי ע"ל כי הר"ש וביתו יצאו מלשבנז בשנת ס"ג, ואחרי כתבי ראיתי כי אפשר לטוען שיטעון, והלא בעל שלשלת הקבלה רואה לגרת התוכחת שבתב ר' יהודה בן הר"ש, וכתוב שם כי בשנת ס"ה הושם בבית האסורים מהר"ם מרוטנבורק, והר"ש תלמידו נכנס ערב בשבילו, ונפטר מהר"ם, והר"ש ברח; גם בעל היוחסין כתב שנפטר מהר"ם בשנת ס"ה: ת"כ ודאי לא היתה נסיעת הר"ש בשנת ס"ג, אלא בשנת ס"ה.

אך הנה עתה הביא ה' לידי זוירהעליטיטש מנחלן, ושם כמונח שלל רב מלחתי (**349** 1·) מה שהביא החכם היקר הר"ר כרמולי נ"י שמלא בכ"י מהר"ם הושם בבית הסהר ביום ד' תמוז שנת מ"ו, ומת ביום י"ט לייר שנת נ"ג, ונקבר ביום ד' לייר שנת ס"ג.

והנה אני אמרתי שהיתה נסיעת הר"ש ביום כ"ב תמוז שנת ס"ג, וזה היה לא לבד אחר מיתת מהר"ם, כי גם אחרי קבורתו, המאוחרת עשר שנים למיתתו.

וה' אלהים אמת, ינחני במעגלי האמת, ויאיר עיני בחקיותי, ויאמר די לצרותי, אמן.

נאום הכותב פה פאדובה ברביעי בשחר ועשרים יום לחדש דרשוני וחיו לפ"ק,

החותם חתימתו בגימטריא אוהב דבק מאח לל"הק.